

ГОД VI

СТУДЗЕНЬ - ЛЮТЫ

№ 46

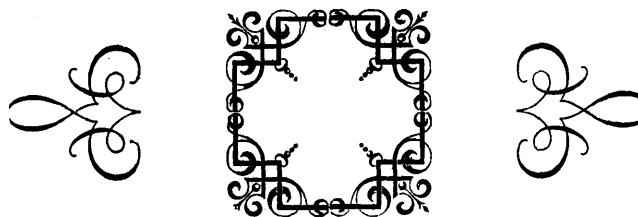
1952 г.

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ДВУМЕСЯЧНЫ ЧАСАДІС БЕЛАРУСКАЕ РЭЛІГІЙНАЕ ДУМКІ

З ІМЕСТ

а. Леў — Зайсёды наперад!	1
а. Ч. Сіповіч — Рэлігійныя крыбулі нашае інтэлігэнцыі	2
Папа Пій XII — З а к л і к	5
а. Л. Гарошка — Найстарэйшыя хрысціянскія святыні на Беларусі ў X-XII ст. (Заканчэныне)	6
Ал. Надсон — Сыв. Тамаш Мор	10
Дзядок — Як трывога, дык да Бога	12
На рэлігійнай ніве	13
Беларуская хроніка	14
Абрэзкі з жыцьця	**

BOŽYM ŠLACHAM (SUR LA VOIE DIVINE)

BULLETIN RELIGIEUX BIELORUSSIEN BIMESTRIEL

Année VI.

№ 46.

Janvier-Février 1952

51, rue des Sts-Pères — PARIS · VIe

Перадылата «Божым Шляхам» на 1951 г.		
	За адзін нумар	На год
Францыя	60 фр.	·df 098
Англія	1 ш. 10 пэн.	8 шыл.
Аргентына	2 пэз.	·eeu 01
Аўстралія	2 ш.	10 шыл.
З. Ш. А.	20 цэн.	1 дал.
Бэлгія	8 б. фр.	50 б. фр.
Данія	1 д. кар.	6 д. кар.
Канада	20 цэн.	1 дал. 20
Нямеччына	80 пф.	5 н. м.
Швэція	1 ш. кар.	6 ш. кар.

Грошы слаць на адрасы:

У ФРАНЦЫІ:

Chèque Postale : Paris c. 6287 44
R. P. Horosko Leo 95, rue de Sèvres,
PARIS VIe.

У АНГЛІІ:

Rev. dr. C. Sipovic, Marian House, Holden
Avenue, LONDON N. 12.

У АРГЕНТЫНЕ:

Sr. Juzefovic Henryk, Calle Irala 1510 Dock
Sud, BUENOS AIRES.

У АЎСТРАЛІІ:

Mr. Jackievicz Donat, 60, Fisher Str.
East BRISBANE. Qld.

У БЭЛЬГІІ:

Mr. Vostrykau Michel, 19, Place Hoover,
LOUVAIN.

У НЯМЕЧЧЫНЕ: Weissruthenischer Caritas-
dienst in Deutschland. (20b) Goslar/Harz,
Sommerwohlenstrasse 1 A.

НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» і «ФОНД ДОБРАЕ КНІЖКІ» СЕЛЕТА ПРЫСЛАЛІ:

Бал-іч В. 350, Гры-іч С. 400, Захар-іч І. 1.000,
Клім-ко Х. 350, Ку-ян А. 350, Лі-с С. 600, Літ-
ак Э. 300, Лыс-ха М. 500, Мат-як С. 600, Н. Н.
3.500, С-ок М. 2.000, Спі-ак В. 300, Ул-кі В. 500,
Шч-ук Я. 350, Юр-ык Р. 500, Юзэфовіч Г. (гру-
па Аргентына) 10.000 фр., Яцкевіч Д. (група Аў-
стралія) 3.880 фр.

А Т Р Ы М А Н А:

За мінулы год рэдакцыя «Божым шляхам» ат-
рымала ў форме вымены наступныя газэты і ча-
сапісы:

- Аб'еднаныне Нр., Нр. 1-10.
- Бацькаўшчына Нр. Нр. 65-79.
- Беларус Нр., Нр. 1-3.
- Беларускі патрыёт Нр. Нр. 1-13.
- Беларуская трыбуна Нр. Нр. 1-5.
- Беларускі эмігрант Нр. Нр. 1-5.
- Веда Нр. Нр. 1-4.
- Весткі Б.А.Н.Р. Нр. 1.
- За волю Нр. Нр. 1-7.
- Зыніч Нр. Нр. 4-16.
- Інфармацыйны Бюлетэн СББ Нр. Нр. 10-12.
- Моладзь Нр. Нр. 21-25.
- На шляху Нр. 12.
- Новае жыццё Нр. Нр. 7-10.
- Патрыёт Нр. 6.
- Рада кругу Нр. 1.
- Сіла веры Нр. Нр. 3-4.
- Рунь Нр. 2.
- Царкоўны съветач Нр. 1.
- Юнак Нр. 4.
- Віснік (Парыж) Нр. Нр. 61-63.
- Вістнік (Канада) Нр. Нр. 1-24.
- Bicie Нр. Нр. 1-19.
- Канадскій ранок Нр. Нр. 720-742.
- Наш клич Нр. Нр. 1-8.
- Народне Слово Нр. Нр. 1-51.
- Слідами малої святоі Нр. Нр. 1-4.
- Україна Нр. Нр. 4-5.
- Українець-Час Нр. Нр. 1-50.
- Український вістник Нр. Нр. 3-4.
- Український голос Нр. Нр. 1-52.
- Шлях Нр. Нр. 1-51.
- Наш Приход Нр. 11.
- Православный Белорусс Нр. 13.
- Русский католический вестник Нр. Нр. 2-4.
- Christianitas Nr. 9.
- Oriente Chritiano Nr.Nr. 1—12.
- Vers l'unité chrétienne Nr.Nr. 30—38.
- L'Observateur catholique Nr.Nr. 9—40.
- Irenicon Nr.Nr. 1—4. Tome XXIV.
- Idziemy Nr. 2.
- Katholischer Digest Nr.Nr. 1—12.
- S.I.C.O. Nr.Nr. 114—128.
- Newsletter from behind the iron curtain
Nr.Nr. 207—258.
- Unitas Nr. 1.

У ВАГА !

Усю карэспандэнцыю для рэдакцыі «Божым
шляхам» просяцца высылаць на вышэйпаданы
асаблісты адказнога рэдактара а. Л. Га-
рошкі.

Рэдакцыя.

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

Год VI.

СТУДЗЕНЬ-ЛЮТЫ. 1952.

№ 46.

Заўсёды наперад!

Колькі ў прэсе звязаеца розных прыгожых ззялікаў, але як мала іх успрыймаюць! Дык ці варта паслья гэтага траціць час і паперу, каб паўтараць іх? Ці варта агулам апэляваць да чытачоў?

Замест адказу на пынаныні прыгадаем дробную гісторыю з съяляпім пакутнікам. Даўно гэта было, калі жыў той съяляпі пакутнік. Пад старавесць ён вышаў з свае пустелі, знашоў сабе хлапчыну-правадніка і хадзіў з ім ад вёскі да вёскі, заклікаючы людзей да лепшага жыцця. Аднойчы, праходзячы праз горы, хлапчына ўбачыў ля дарогі прыгожае возера і захацеў пакупаша, а ведаючы напярод, што пакутнік яму не дазволіць гэткае прыемнасці, бо съяляещаца ў далёкую вёску, дык пачаў хлусіць яму, кажучы, што тут ёсьць вялікая таўпа народу і што варта да іх азвашца. Хлюпат хваль возера і шум хмызнякоў між гораў сапраўды былі падобныя да томану вялікае таўпы.

І азваяўся пакутнік. Не шкадуючы свайго крамоўства і голасу, ён клікаў да лепшага жыцця, а навокал ня было відаць ні жывое душы... Але як-же зьдзівіўся хлапчына, калі вярнуўшася з возера, убачыў ля ног пакутніка нейкага чалавека. Гэта быў разбойнік, які ў прыдарожным кусьце слухаў уважна дзіўнае казаныне съяляпога пакутніка і ўспрыняў яго да свайго сэрца. Неспадзевана заклік трапіў на ўрадлівую глебу.

Падобна здараеца і з прэсавымі заклікамі; няма сумніву, што шмат іх ідзе на вецер, але ёсьць і такія, якія трапляюць на ўрадлівую глебу сэрцаў, хоць некаторых чытачоў.

Маючы гэткую съведамасць пакінем на сумленыні чытачоў адказнасць за ўспрыняцце не чагосяці новага, але закліку самога Ісуса Хрыста, з якім ён звязаўся да ўсіх людзей агулам, а да вернікаў у асаблівасці: «Будзьце дасканалымі, як Айцец ваш нябесны ёсьць дасканалы» (Мат. V, 48).

Такое вялікае дамаганыне боскае дасканаласці ад нас, немачных людзей, шмат каму выдаеца натолькі неасягальным, што нават ня хочуць, яго слухаць. Тымчасам аднак гэты ідэал ёсьць сапруднаю мэтаю людзкага жыцця. Бо-ж на тое чалавек жыве на зямлі, каб канчаткова заслужыць сабе вечнае жыццё ў небе, а каб увайсці туды,

трэба набыць перш хрысьціянскія цноты, значыць дасканаласць хрысьціянскага жыцця.

Адна з прычынаў трагізму сучаснага жыцця, ёсьць агульная мода думаць, быццам неба прызначана толькі для нейкіх надзвычайных аскетаў. Гэта сапраўды пякельныя падшэпты сучаснаму людству, каб звязаць чалавека ў асягненіі вечнага шчасця. Наперакор гэтым падшэпам небаходна ясна ўсведаміць, што неба створана Богам для ўсіх людзей і кожны можа і мусіць туды ўваісьці, а пекла ёсьць тоўсткі караю для тых, хто самавольна ўхіляеца ад гэтага абавязку, хто ўцякае на бездарожжа і пазваляе грахоўнай тварні засмактаць сябе.

Веліч ідэалу нас не павінна застрашваць і звязаць, наадварот, яна павінна падбадзёрваць. Божым правам кожная жывая істота звязаеца на съвет у зарадковым стане і мусіць паволі расьці, разъвівацца, пакуль не дасьпее. Падобна і ў духовым жыцці чалавека. Ніхто не раздзіўся съвятым (ня кажучы аб Хрысьце) і дасканалым, а ўсе, што сталіся съвятымі, мусілі асягнуць дасканаласць павольнаю і заўсёднаю працаю над сабою.

У духовым жыцці ёсьць адна вельмі важная азінака, што ў духовай працы над сабою нельга затрымаша на адным мейсцы, але трэба заўсёды йсьці ўпярод. Калі ў фізычным рос্তкіце бываюць мамэнты перапынку, дык у духовым жыцці затрымкі немагчымыя; хто затрымаецца, адразу пачне падаць уніз. Аб гэтым Хрыстос вобразна казаў: «Хто не са Мною, той проці Мяне, і хто ня зьбірае са Мною, той раскідае» (Лук. XI, 2). На іншым мейсцы Хрыстос яшчэ выразней кажа, што ў духовым поступе нават нельга аглядацца ўзад: «Ніхто ня годны да Божага валадарства, хто ўзлажыўши руку сваю на плуг, аглядаеца ўзад» (Лук. IX, 62).

Вышэйскаязанае можна коратка падсумаваць так: кожны чалавек павінен імкнуша да асягнення духовага дасканаласці і на шляху да яе нельга затрымоўвацца. Але тут паўстае пытанне: як практычна выканаць гэтага?

Высокі ідэалы падобныя да далёкае дарогі. Ідуцы ў далёкую дарогу, нельга адразу пачынаць падарожжа бягом, бо хутка можна прыстасць. Нашы духовыя ідэалы ня толкі далёкія, але і вы-

самія, яны сігаюць аж нябесных вышыняў, да іх трэба ўсці і ўзвяляць. Калі хто адраву зашыроха разгоркае свае крылы духа, дык цвёрдае жыцьцё абломіць іх і ўпадзе чалавек унів, у чорнае зньяверра. Бяз лішняга поспеху, але і без адкладання, трэба пачынаць сваю духовую працу ад таго, што перш усьведаміць сабе ўсе свае дрэнныя рысы харектару і адну за другою выправіць іх. Нельга адраву браца правіць усе свае дрэнныя нахілы — «гэта была-б праца падобная да прыказковага цыгана, які хацеў за адным ма-хам выраць увесел лес.

Прыгожая глядзець на загоны ільну, калі яны чиста выпаданы, але колькі калія такога загону мусілі напрацаваць работніцы, каб павыбіраць адтуль пустазельле, вырываючы каліўца за каліўцам! Падобна трэба палочць адзін за адным дрэнный новары.

Ачышчаную ад дрэнных пораваў душу, трэба ўпрыгожыць цнотамі. Каб стацца добрым вёршнікам, Мала яшчэ не рабіць дрэннага, трэба ўмець і хацець і выконваць добрыя ўчынкі. Каб матчы жыць, Мала яшчэ ўнікаць съмяротных небясьнекаў, трэба штодзенна аджыўляцца. Але тут знобужа нельга адразу ўганяцца за ўсімі цнотамі. Гэта аднак ня значыць, што звярнуўшы большую ўвагу на нейкую адну цноту, можна зусім не кла-

паціца аब іншых — тэх паступаючы, ніводнае цноты не асягнечца, бо хрысьціянскія цноты звязаны між сабою быццам секта; за каторае-б вочка яе не пацягнуў, уздымеш яе ўсю, толькі тое вочка, за якое пацягнеш, будзе ўзынята крыху вышэй за іншыя.

Такая праца вымагае шмат часу, гэта праўда, але чым больш хто ў духовай працы паступае упярод, тым больш мачнене. Фізычна чалавек на старасць слабне, але духова наадварот, калі хто не змарнаваў сваіх гадоў на пустое блуканыне па съвеце, але выкарыстаў іх згодна з Божаю воляй, той бяз сумніву асягнеш нябесныя вышыні дасканаласці.

Уканцы трэба зауважыць, што справа духовага жыцьця і развою ў больш канкрэтных формах на толькі шырокая і можа мець на толькі розныя сваесаблівия праявы і формы, што для належнага кіравання сваім духовым жыцьцём найлепш мець нейкага сталага духоўага настаўніка, перад якім можна з поўным даверам аблаварыць усе свае сумнівы, усе цяжкасці і ўсе патрэбы. Супольнымі сіламі і з добрым правадніком заўсёды лягчэй і бесіпячней узыходзіць на высокую гору; на вышыні хрысьціянскіх ідэалаў узыходзіцца падобным спосабам.

а. Леў.

Рэлігійныя крывулі напае інтэлігэнцыі

Неадзін, прачытаўшы гэтую тэму, перш чым чытаць сам артыкул, запытае: чаму спэцыяльна звяртаецца ўвага на інтэлігэнцыю ў адносяніях да рэлігіі? Весь чаму: інтэлігэнцыя сілаю факту мусіць займаць адказныя становішчы, дзеля таго перад сваім сумленнем, перад народам і перад Богам так у грамадскіх дачыненіях, як і у рэлігійных нясе большую адказнасць, чым іншыя съмяротнікі. Сапраўдны інтэлігент мусіць быць да пэўнае ступені съветачам у сваім асяродзьдзі і прыкладам для іншых.

Калі такі съветач съвеціць ясна, калі ягоныя наведзіны ёсць узорнымі і прыцягваючымі — дык інтэлігент стаеца бағаславенствам для свайго асяродзьдзя. Калі-ж наадварот ён нясе зборшаніе, сеес збакалоты — тады стаеца пракляццем. Грэзныя слова Хрыста: «Хто згоршыць аднаго з малых гэтых, які веруе ў Мяне, таму ляпей быў-б, калі-б яму павесілі мышавы камень на шию і ўтапілі-б у глыбіні марской» (Мат. XVIII, 6), адносяцца да ўсіх, а да інтэлігэнцыі ў асаблівы спосаб, бо інтэлігэнцыя звязаліяцца злітай народу, а эліта гэта такія людзі, абы якіх беларускі народ кажа: «ім або першая чарка, або першая палка». Гэтую праўду неабходна сказаць, што хоць уся эміграцыя жыцьця трэба сказаць, што хоць уся эміграцыя нясе адказнасць за сябе, аднак адказнасць інтэлігэнцыі ёсць найблізчай.

І сапраўды: гэта інтэлігэнцыя найбольш інфармуе вольны съвет аб палажэнні на бацькаўшчыне, аб Беларусі агулам, аб духовым жыцьці і Натрэбах беларускага Народу. Але чамусыці вольны съвет мала вёрыць вусным інфармацыям. Анонім часам на старонках прэсы і ў гутарках можна стрэнуть і пачуць нараканыні на тое, што «нам ня вёраць», «нас ня слушаюць». Нядобра, што ня вераць, але падумайма толькі, як могуць вёрыць людзям, якія наракаюць, што на бацькаўшчыне няма свободы арганізацыяў, а самі тут у вольным съвеце мала цікавіцца арганізацыйным жыцьцём; наракаюць, што на бацькаўшчыне лютуе прасльедаваныне рэлігіі, а самі тут у вольным съвеце жывуць беэрэлігійным жыцьцём; наракаюць, што на бацькаўшчыне аруйнаваны съвятыні, а самі тут у вольным съвеце нават у тыя нешматлікія беларускія съвятыні, якія адчынена з вялікімі цяжкасцямі, ямаль нікомі не заглядаюць?

Калі ў некага ўчынкі супярэчачь словам, та-кому чалавеку ніхто не паверыць. Мала сказаць слова, трэба каб учынак пацьвярдзіць яго. Мала сказаць, трэба паказаць, а што пакажа той, хто мае духовую паражнечу? У даным выпадку нас найблізчы цікавіцца рэлігійнае жыцьцё інтэлігэнцыі, бо ўважаем, што такая інтэлігэнцыя можа быць сапраўднаю элітую народу, якая мае поўнае духовое жыцьцё. Вобразна кажуцы, духовое жыцьцё чалавека падобна да нейкае пасуды; ка-

лі пасуда мае роўныя берагі, яе можна напоўніць аж да верху, калі мае ў дне дэірку — дарэмная праца; такое судзіны ніколі не напоўніш. Духо-вае жыцьцё інтэлігэнцыі-эліты павінна праменя-ваць на вонкак, яно мусіць пералівача, аж праз берагі быццам з жарала глыбокае крыніцы і тва-рыць дабрадзейную плынь для іншых. А такое нутранае жыцьцё немагчымае бяз рэлігіі.

Мы лічым, што, як душа ажы́ляе цела і зьяў-ляеца істотнай часткай чалавека, так сама рэлігія ёсьць істотнай часткай так паасобнага чалавека, як і ўсяго грамадзтва. І тут мусім спы-тацца: як маецца справа з рэлігійным узгадавань-нем беларускае інтэлігэнцыі?

Узгадоўваючы чалавека: сям'я, школа і Цар-квя. У ідэальным парадку ўсе тэтыя ўстановы павінны супрацоўнічаць і дапоўняцца. Сям'я за-пачаткоўвае жыцьцё чалавека, а ў далейшым жы-віць, апранае, яго і дае першое паясненіне на-вакольных падзеяў; школа йдзе на дапамогу баць-ком у справе ўзгадаваньня, але перадусім наву-чае; Царква з Божае волі ёсьць настаўніца рэ-лігіі і выплываючых з яе адносінаў да Бога, да бліжняга і да ўсяго грамадзтва.

Як ня сумна, але некалькі пакаленіньня беларускае інтэлігэнцыі ў час самага буйнага нашага адраджэння, жывучы ў сваёй сям'і, змушаны былі карыстасца чужою школаю, пры варожай нам дзяржаўнасці і фармаваць свой рэлігійны съветагляд паводле больш-менш хрысьціянскіх прынцыпаў, але падаваных, як пажыву запраўле-ную моцным чужым нацыянальным сосам, што было моцна адпіхаючым дзейнікам. Гэтак бы-ло ў царскай Расеі, гэтак было пад Польшчай, але куды горш яшчэ было ў БССР, дзе прасльедаўся ўсякі рэлігійны съветагляд, падкопвала-ся сямейнае жыцьцё і руйнаваліся асновы грама-дзкага ладу. Ці-ж можна тады дзівіцца, што не-каторыя з нашае інтэлігэнцыі ня знаюць нават асноўных прынцыпаў хрысьціянства?

Усё вышэй сказанае ў аднолькавай меры ад-носіцца так да каталікоў, як і да праваслаўных.

Магчыма, што пішучы гэтыя радкі, аўтар вы-кліча супраць сябе нямала розных закідаў, вось-жя сцьвярджаем, што мэтаю гэтага артыкулу ня ёсьць вышукваць дакорныя закіды пад адрасам інтэлігэнцыі, але ў меру сіл і магчымасцяў стац-ца памоцнікам сваім братом. Калісці філязоф Спіноза казаў: «Ня дзівуйся, не абурайся, але зразумей», — выбіраем гэты сказ за мотто для артыкулу, у якім хочам парушыць найбольш важ-ныя, але і найбольш заблытаныя ў нас пытанні, да якіх належаць: рэлігія, сів. Пісаныне, су-жэнства, Ватыкан, рэлігійныя практикі.

Рэлігія.

Звычайна слова рэлігія гаворыць шмат аб чым. У некаторых яно выклікае вобраз съвятыні, съвя-тара, крыжа, кадзіла ці ружанца; у іншых хрост,

шлюб і пад. Калі йдзে аб інтэлігэнцыю, дык ад-разу вырынае праблема БАП Царквы, праславу-тас Вуні, Рыму.

Наши дзеячы ў гутарках аб рэлігіі дамагаюцца «беларускае» Царквы, беларускага съвятара, але трудна пачуць у гутарках, ці спаткаць у пре-се выразна сфармаванага рэлігійнага съветагля-ду, у імя якога ставяцца самыя дамаганыні. Гэ-тым ня хочам сказаць, быццам адносна рэлігіі нельга ставіць вымаганьня — наадварот, выма-ганьні ставіць можна, а часам нават трэба, толькі перш трэба сабе ўсведаміць асноўныя прын-цылы, каб не патаптаць іх. Перш чымся будаваць съвятыню, трэба пераканацца ў яе мэтаэгоднасці і патрэбе. Якую вартасць мае чейкай рэлігія, ці царква для таго, у каго высаходзіць прайдзівія кры-ніца рэлігіі? Съвятыня без сапрауднае рэлігіі, гэ-та цела бяз душки, гэта труп, які раней ці пазы-ней мусіць разлажыцца.

Тут неабходна зрабіць дакладнейшае паясьне-нине слова «рэлігія», каб лепш разумець паруша-ную справу.

Рэлігія — слова лацінскага паходжання. Адны ўважаюць, што яно выводзіца ад *relegere* або ад *religere*, што значыць адчытваць, разва-жаць, над нечым задумоўвацца. Іншыя ўважаюць, што рэлігія паходзіць ад лацінскага слова *reli-gare* — звязваць. Абвода паясненіні можна пры-няць, бо рэлігія здабываецца праз разважаньне, а хто яе здабудзе, уваходзіць у лучнасць, звяз-зок з Богам.

Што да зыместу самое рэлігіі, дык падаеща падвойная дэфініцыя. Калі браць пад увагу асо-бу, якая ўспрымае рэлігію, тады рэлігій назы-ваецца пазнаньне і прызнаньне залежнасці чалавека ад Найвышэйшага Асабовае істоты з чаго вынікаюць узаемныя адносіны. Вось-жя ў зда-быцці рэлігіі мусіць удзельнічаць і розум, і во-ля чалавека, бо пазнаньне ёсьць актам розуму, а прызнаньне ёсьць актам волі.

Калі браць пад увагу сам акт рэлігіі незалеж-на ад асобы, тады рэлігій называецца пэўная су-ма праудаў і абрадаў, якімі накіруваецца жыцьцё да Бога; сюды належаць: догмы — для людзкога розуму; маральныя правілы — для людзкое волі і культа, — якім аддаецца чэсць і прызнае-ца Бога за найвышэйшага Валадара.

Што да паходжання, дык рэлігія можа быць прыродная і надпрыродная. Прыйроднай рэлігій называем ту ю, якая ня выходитзіць за межы прау-даў, пазнаваных выключна розумам, а надпрырод-ная рэлігія гэтая аўт'леная самым Богам, яна мае ў сваім скарббе надпрыродныя прауды веры і над-прыродныя сродкі (ласку) да асягненія вечна-га жыцьця. Надпрыроднай рэлігій ёсьць рэлігія Старога і Новага Запавета.

Сёняня ёсьць шмат розных рэлігіяў, але прау-дзівай ёсьць толькі адна, як адзін ёсьць Бог і адна можа быць прауда. Гэта аднак ня значыць,

што ўсе іншыя рэлігіі ёсьць з грунту фальшивыя. Амаль у кожнай рэлігіі ёсьць каліва прауды, але яно бывае зъмешанае з фальшивымі людзкімі выдумкамі.

Маркс усе рэлігіі назваў опію народу. Ленін — сіухай. Макіавельль радзіў князём і вададаром прыкідвацца быць рэлігійнымі, але на браць справы больш паважна...

Між беларускаю інтэлігэнцыяю на эміграцыі бадайшто няма ніводнага чалавека, які пайшоўбы за Марксам ці Макіавелім. Аднак большасць нашае інтэлігэнцыі ня знае, ў чым ёсьць істота рэлігіі, мала цікавіцца гэтым пытаньнем і ў жыцьці астаецца абыякавай да рэлігіі. Факт гэтых агульнаведамы, але хто яго парушыць; можа выклікаць супраць сябе розныя закіды, з якіх магчыма найлягчэйшымі будуць такія:

— Кіньце вы дурыць мне голаву!.. Няхай кожны Бога хваліць, як хоча і як знае, а ў маю душу вы са сваімі ботамі ня ўлазьце!..

Але ці гэткія і падобныя ім адказы ёсьць годнымі інтэлігэнта? Ясна-што не, бо-ж гэта ёсьць наўмы выкрут, якім нехта стараецца закрыць сумную прауду.

Кажам сумную, бо яна сьведчыць аб крайнай абыякавасці да рэлігіі. Да чаго можа прывесці такая абыякавасць, вымойна сьведчаць падзеі ў Савецкім Саюзе. Тая хвала рэлігійнага прасльедаваньня, якая там праліла мора сълёз і крыві, не зьявілася неспадзевана, яна мае свае глыбокія қарані ў той абыякавасці да рэлігіі, якая была запанавала перад рэвалюцыяй у кругах тамтэйшае інтэлігэнцыі. Вось дзеля чаго съв. Пісаньне грозным словам адзываецца аб абыякавасці: «І анёлу Лядыкійскага Царквы напішу... ведаю учынкі твае, што ты ані съцюдзённы, ані гарачы, ...дык вось дзеля гэтага, што ты летні, ані съцюдзённы, ані гарачы, Я выблюю цябе з вуснаў Maix (Апок. III, 14-15). Калі пачынаюць спрадджвацца гэтыя слова, жыцьцё прымае вельмі цяжкія формы. Тады пад гоман енкаў і нараканьня на кожным кроку можна пераканацца, што рэлігія ня ёсьць толькі асабістай справай адзінкі, але жыцьцёю справаю ўсяго народу, ўсяго людства і што адносна яе нельга быць абыякавым.

Да рэлігійнае праблемы можна падходзіць трохмі шляхамі: гісторычным, псыхалягічным і паводле прынцыпаў мэтафізікі — усе яны вядуць да аднае мэты і ўсе яны больш даступныя для інтэлігэнцыі, як для просталюдзя.

Гісторыя даўно сказала сваё слова аб рэлігіі. Вось яно: Факт рэлігіі ёсьць паўсюдны і заўсёдны. Яшчэ ня было на съвеце безрэлігійнага народу. Гэты факт заўважана даўно. Ужо перад Хрыстом рымскі дзеяч і філязоф Цыцэрон (104-43) казаў: «Ёсьць на съвеце народы, якія ня маюць гарадоў, умацаваньняў, мураў, але няма такога народа на ўсім съвеце, які-б ня меў рэлігіі».

Гісторычным мэтадам съцверджана, што кожная з рэлігіяў мае ў сабе тры дзейнікі: прауды, ў якія трэба верыць — гэта значыць догмы; нормы, якіх трэба прытрымоўвацца ў жыцьці — тэта этична-маральны элемэнт; культ, якім трэба звязацца да Бога і прыносяць Яму ахвяры — гэта абраадавы элемэнт.

Заўважым пры нагодзе, што ў Савецкім Саюзе талеруеца толькі гэты апошні найменш важны складнік рэлігіі. Там вернікам пакідаюць яшчэ магчымасць карыстацца прыгожымі абраадамі, але ім накідаюць нормы жыцьця і думаньня зусім супяречныя рэлігіі.

Аднак як нельга падзяліць чалавека, так нельга падзяліць і рэлігіі, якая абымае ўсяго чалавека; для людзкога разуму яна дае абсолютную прауду, што адзінай мае магчымасць заспакоіць няупынны гон чалавека да пазнання съвету; абымае людzkую волю, даючи ёй абсолютнае добро, якога так прагна шукае людзкая істота; заспакоівае людзкія пачуцьці, якія сустрэнушы прауду, добро і красу, даюць чалавеку радасць чыстых перажываньняў.

Ёсьць шмат рэлігійных праудаў, якія магчыма пазнаць разумам, але неабходна перадумаваю да пазнання ёсьць глыбокая пакора і шчырая воля. Людзі прывярэдліны і амбітныя прауды ня съязмяць. Каб стацца хрысьцянінам патрэбна яшчэ асобная Божая помач, што называеца ласкаю, але яна так-жа вымагае пакоры: «Гордым Бог працівіца, а пакорным дае ласку» (Якага IV, 6).

На гэтым мейсцы мусім заўважыць, што тут толькі парушаюцца некаторыя важнейшыя рэлігійныя праблемы, але обгаварыць іх асноўна ў рамах часапісных артыкулаў немагчыма. Тут пепрадусім даеца матэрыял для развагі. Калі разважаючы над закраненымі праблемамі, нехта на трапіць на розныя няяснасці і цяжкасці, дык найлепшаю радаю ў гэткім выпадку, знайсьці таго съятара, якому можна шчыра выказаць усе свае закіды і цяжкасці адносна рэлігіі — гэта найлепшы спосаб знайсьці выясненіе. Не ад рэчы будзе заўважыць, што жыцьцё штодзенна прыносіць багаты матэрыял для разважаньня. З'вернем увагу на такі факт. Калі ў Савецкім Саюзе началі масава зынікаць съвятыні з гарадоў і вёсак, адначасна начало зынікаць ўсё, што добра для чалавека: зынікла свобода, сямейнае шчасце, штодзенны хлеб, вінтарка, радасць. Затое зъявіліся шматлікія, дротам абедзенныя лягеры і ў іх мільёны катаржнікаў, якія чакаюць на съмерць, як на ласку.

Глыбокую прауду кажа беларуская прыказка: бяз Бога ні да парога, а з Богам хоць за мора.

а. Ч. Сіповіч.

(Далей будзе).

Заклік Свяцейшага Айца

Напярэдадні сьвята аўгустынія Божае Маці ў Люрд 10.2 г.г. Свяцейшы Айцец Пій XII звязарнуўся па радыё да рымлянаў, а разам з імі да ўсяго съвету з грачым заклікам атрысьціся з абыякавасыці і аднавіць хрысьціянскае жыцьцё. Падаём важнейшыя месцы закліку.

Дарагія сыны і дочки Рыму, ад шчырага сэруца скроўаем да вас гэты заклік; ад сэруца занепакоенага доўгім трываньнем паважных небяспекаў бяз пробліскаў палепшання з аднаго боку, а з другога дзеля вельмі пашыранай абыякавасыці, якія паўстрымоўвае многіх ад распачацца таго павароту да Ісуса Христа, да Царквы, да хрысьціянскага жыцьця — на што мы часта паказвалі, як на вырашаючы сродак супраць агульнага крывацу, які ўстрасае съветам. Але даверзнайсці ў вас пацеху зразуменія і моцную, гатоўнасць на чыну заахвоціла нас адчыніць перад вами нашу душу. Кліч пра буды з наших айцоўскіх і пастырскіх вуснаў хай даляціць сёньня да вас, ад нас, што ня можам астасцца нямымі і бязъдзейнымі перад такім съветам, які души і цела, добрых і благіх, цывілізацыі і народы — нясыведама вядзе шляхамі, якія йдуць у пропасць. Пачуцьцё нашае адказнасці перад Богам вымагае ад нас спрабаваць усе спосабы, уязца за ўсе магчымасці, каб толькі заашчадзіць людзкі род ад так страшнае пагражжаючага катастрофы.

...Ня ёсьць вам няведамым, што куды большых разъмераў і страшнейшыя чымся гібелльная паветрая і землятрусы зьяўляюцца небяспекі, якія ўсьцяж зьвісаюць над сёненешнім пакаленінем, і тое, што трываньне гэтае пагрозы пачынае прыводзіць народы да нячуласці і абыякавасыці амаль да ўсяго. Ці-ж гэта ня ёсьць грознау азанаю няскончанага, але tym ня менш неаслабленага крывацу, які прыводзіць да сполаху празорлівых людзей?

Аднавіўшы тады зварот да Божае ласкавасыні і міласэрнасці Найсв. Дзевы Марыі, неабходна, каб кожны вернік, кожны чалавек добрае волі, пераэзгамінаваў сябе, з гатоўнасцю годнаю вялікіх хвілінаў у гісторыі людзтва, што ён асабіста можа і павінен рабіць, які можа ўнесці ўклад у забвененія Божыя пляны, каб прыйсці на помоч съвету, што сёньня йдзе шляхам загубы.

Трываньне агульнага палажэння, аб якім мы бяз хістаныя можам сказаць, што яно кожнае хвіліны можа выклікаць выбух, а ягоныя прычыны трэба шукаць у рэлігійнай съюздённасці вялікае колькасці людзей, у зынжэніні маральна-

га ўзроўню публічнага і прыватнага жыцьця, у систэматычным затручваньні простых душаў, каторым атрута была ўшчэплена паслья энчеленія іхняга паняцця праўдзівай вольнасці — усё гэта не павінна абелузадніць добрых і не рабіць іх бязъдзейнымі глядачамі застрашваючае будучыні.

...Наставаў час, дарагія сыны! Час ставіць разлучыя крокі; час паўстаць з няшчаснага летаргу; час, каб усе добрыя, усе каму ляжыць на сэрцы доля съвету, пазнаць сябе ўзаемна і згуртавацца ў шчыльныя рады; наставаў час, каб паўтарыць за апосталам: «Бо ўжо ёсьць гадзіна, каб мы абудзіліся са сну» (Рым. XIII, 11), наставаў час абудзіцца, бо набліжаецца наша збаўленьне!

Увесе съвет патрабуе асноўнае абновы, съвет, які трэба перамяніць з дзікага ў людзкі, з людзкага ў Божы; гэта значыць паводле Боскага сэруца. Мільёны людзей дамагаюцца зъмены арыентацыі і скроўаюць свае вочы на Хрыстову Царкву, як на адзінную ўстанову, Якая можа не пахісна трymаць стырно так вялікага прадпрыемства і ўмее шанаваць людзкую вольнасць, ды просяць яе кірауніцтва ня толькі словамі, але больш яшчэ пралітмі съязамі, паказваючы на аграмадныя магілінкі, якія заргайзала нянявісць, а запоўніла іх армія.

...Ня час цяпер на дыспуты, на шуканыні новых прынцыпаў, на вызначэныне новых мэтаў. Адны і другія ўжо ведамыя і ў сутнасці прынятые, бо іх навучыў Хрыстос, а выяснилі іх векавою апрацоўкай Царква, а Найвышэйшыя Архірэі датарнавалі іх да сучасных абставін — яны чакаюць толькі аднаго: канкрэтнага ажыццяўлення.

...Няхай будзе зусім ясна, дарагія сыны, што ў корані сучаснага зла і яго сумных наступствіяў не знаходзіцца непераможная няведа вечных прызначэнняў чалавека і тых шляхоў якімі можна іх асягнуць, як гэта было ў дахрысьціянскіх часох, або і цяпер у паганскіх краінах, але коранем зла ёсьць летарг духа, анэмія волі, съюздённасць сэруцаў. Людзі, заражаныя тэтымі хваробамі, каб апраудаць сябе, стараюцца ахінуцца старадаўнаю цемраю і шукаюць выкруту ў сучасных і старадаўных памылках. Вось-жэ трэба ўздзейніцца на іх волю...

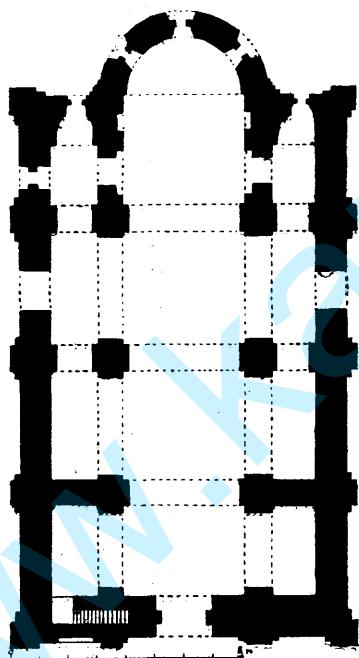
— Каб-жэ дзейнасць, да якое мы вас душпастыраў і вернікаў сёньня заахвочваем, адлюстроўвала ў сабе дзейнасць Божую: каб была прасвячаючаю і задзіпочваючаю, дабрадзейнаю і поўнаю любові...»

Найстарэйшыя хрысьціянскія сьвятыні на Беларусі ў X-XII ст.

(Заканчэнне).

Віцебскія сьвятыні.

Паводле майсцовых пераказаў п'ершая хрысьціянская сьвятыня ў Віцебску мела быць пабудавана ўжо у 974 г., значыць яшчэ перад усеагульным прынцыпам хрысьціянства, але ніякіх дакладнейшыхвестак аб той сьвятыні не захавалася. Праўдападобна гэта была дзверавянная царква і на яе мейсцы ў XII в. выбудавана мураваную царкву **Дабравешчанія**, якая адноўленая Альгердам у 1332 г. захавалася аж да нашых дзён і сёньня гэта адзіная сьвятыня на ўсю Беларусь, якая знаходзіцца ў сълісе архітэктурных памятак, якія падлягаюць ахароне і вывучэнню. Для гісторыі беларускае архітэктуры значэнне царквы Дабравешчанія аграмаднае, бо яна ўносіць паважны ўклад у той новы будаўнічы кірунак, па якім ішла на Беларусі пераапраўка старога будаўнічага стылю крыжакупальных сьвятыняў, запачаткованага ў Полацку. Стыль царквы Дабравешчанія рве вязі з прынесенымі стылямі і ўносяць новыя вартасці ў будаўніцтва.

План царквы Дабравешчанія ў Віцебску паводле А. М. Паўлінава.

Як бачна з залучанага тут плану, будынак царквы Дабравешчанія значна выцягваецца ўздоўж, сярэдняя нава пашыраецца коштам бакавых. На ўсходзе ёсьць паўкруглая масыўная апсыда, а бочныя апсыды хаваюцца ў кутных част-

ках усходняе сьцяны і навонках на выступаюць. Фасад царквы раўнамерна дзеліцца плоскімі лапаткамі на чатыры часці. Унутры яна мае шэсць слупоў, тры апсыды і адны хоры. Над царквою высіцца адзін купал. Кладка сьцен у ёй вельмі цікавая, бо цэгla чаргуеца з жаўтаватым вапеньнікам, праз гэта выгляд сьцен ажыўляеца, бо звонку сънены былі неатынкованымі.

Адноса сваеасаблівасця царквы Дабравешчанія з'вернемся да Аллатава і Брунава, ведамых ўжо з папярэдняга артыкулу. Яны кажуць: «Нутраны простор царквы Дабравешчанія асноўна перабудаваны (параўнаучы да крыжакупальных сьвятыняў), тут імкненне да цэнтралізаціяга юніція простору ўступае мейсца базыліканаму прынцыпу. Галоўная нава распадаецца на чатыры амаль роўныя часткі, так што купал вельмі мала звязаны з заходнімі прасламі. Тут ясна выяўляеца ўплыў заходня-эўрапейскае базылікі. Да таго сярэдняя нава ёсьць шмат шыршая ад бочных, падобна, як гэта можна бачыць у каўкаскіх будынках. Адначасна з распадам нутра на паасонныя каморачкі можна сцьвердзіць упрашчэнне простору, бо бочныя навы зусім падпарадкоўваюцца галоўнай сярэдняй наве... Аб беспасрэдным уплыве заходня-эўрапейскай архітэктуры съведчыць прастакутная форма бочных апсыдаў навонках, праз што можна падчырквецца вонкавы блёк будынку. Зрэшта царква Дабравешчанія ў Віцебску ёсьць яшчэ сапраўдным прадстаўніком вялікакняжага будаўніцтва, аб гэтым съведчаць тонкія сьцены, структурная строгасць будовы і просторнае нутро».

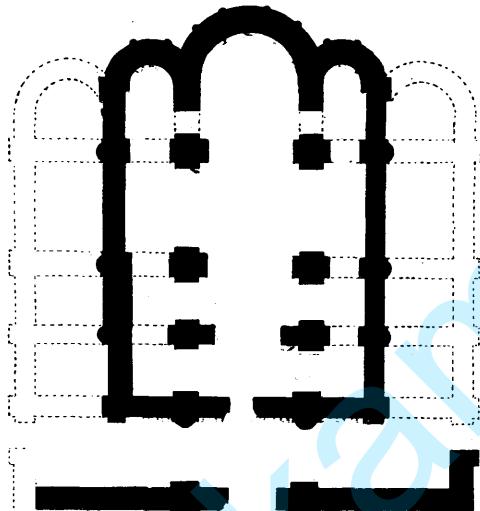
Да гэтае хараектэрystыкі яшчэ трэба дадаць, што ў пароўнанні да катэгорыі сьв. Спаса ў Полацку царква Дабравешчанія ясьней выяўляе адступленне ад бізантыйскага духу замкнёнасці простору ў будове, затое тут макніць адчуваеца ўплыў беларускага народнага мастацтва яшчэ з дахрысьціянскіх часоў. Словам тут маём дачынені з новым стылем. Аллатав і Брунав сцівярджаюць, што гэты беларускі стыль потым трапіў у Москву і ў XV в. там разъвіўся да сваіх вяршыняў.

Смаленскія сьвятыні.

Пераходзячы з чаргі да смаленскіх найстарэйшых рэлігійных будаўнічых памятак, варта зачэміць, што ў сучаснай савецкай літаратуры часта можна стрэнуть напады на агульнапрынятую раней нават расейскімі вучонымі становішча, якое залічала смаленскую будаўніцтва з XII і XIII в. в. да беларускага будаўніцтва нарочні з полацкім.

Відаць дэсяць гэтаға аношнім часам рабіліся ін-тэнзыўныя пошукуі стараветных смаленскіх аса-блівасцяў, але яны наперакор савецкім спадзя-ваныям прынеслі ящчэ больш нязьбітых доказаў на тое, што «супольная рыса аўядноўвае смален-скія і беларускія раньнія гарадзішчы» (Кратк. Сооб. ИИМК АН СССР. Вып. XXXIX, с. 147). Му-раваных помнікаў нельга скаваць ані пераіначыць, яны гавораць самі за сябе.

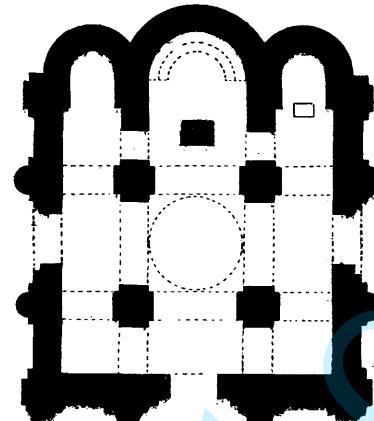
Калі была пабудавана найстарэйшая хрысьціянская сівятыня ў Смаленску, ніяма ніякіх вестак, хоць ніяма сумніву, што там хрысьціянскія сівятыні мусілі быць не пазней, як у Полацку. Аднақ дакументальная весткі аб першай мураванай сівятыні ў Смаленску ёсьць толькі з 1101 г. — тады была збудавана катэдра **Успенія Багародзіцы**. Прастаяла яна нядоўгá і была зусім зруйнавана. Потым прыпадкам знайдзена рэшткі яе сіцен на Саборнай гары, але гэтыя руіны да сёньня аста-юцца амаль недасъледаваныя. Ведама толькі, што яна была пабудувана з тонкае цэглы і пілінтусаў, так, як і полацкія сівятыні,

Плян Барыса-Глебскае царквы на Смядыне ў Сма-ленску.

У 1145-1146 г. смаленскі князь Расьцілаў Міціславіч (1127-1159) у сваёй рэзыдэнцыі на Смядыні пабудаваў вялікую царкву **Барыса і Глеба**, ад яе асталіся толькі руіны. Гэта была шасцістоўпная царква. Яе фасад дзяліўся плоскімі лапаткамі з паўкалонкамі, падобна да гэткіх-ж лапаткаў у Полацку і Віцебску. Паверхня апсы-даў мела тонкія цягі. Потым з трох бакоў царквы былі дабудаваны галерэі — гэта мелі быць усыпальніцы смаленскіх князёў. Сыцены ўнутры царквы былі прыкрашаны фрэскамі. Падлога бы-ла вылажана прыгожымі каляровымі пліткамі — гэта вельмі харэктэрная аздона беларускіх сівя-тыня XI і XII в. Пліткі тварылі шматколерныя мазаікавыя ўзоры.

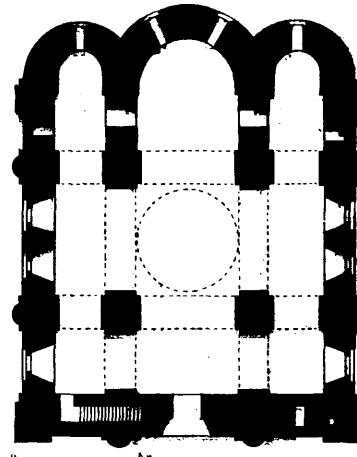
Недалёка ад Барысаглебскае царквы ёсьць

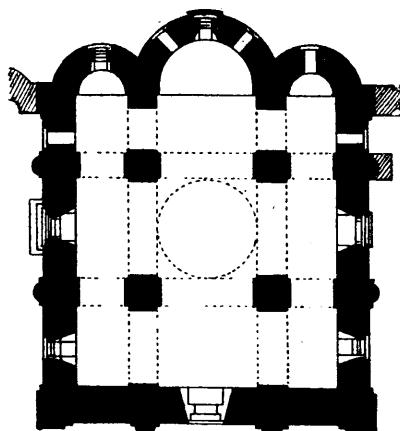
Плян Малое царквы на Смядыне ў Смаленску (св. Васілія?).

руіны невялікае царквы, аб якой захавалася так мала вестак, што нават ніведамы яе назоў. Да-гадваюцца, што гэта царква **св. Васілія**, а звы-чайні яе называюць **малая царква на Смядыне**. Гэта амаль квадратны будынак з трывія апсыдамі і чатырмі слупамі ўнутры. Яе фасад падзелены лапаткамі з паўкалонкамі такоё ж формі, як у катэдры **св. Спаса**. У Гондлюса захавалася мі-ніятура гэтае царквы, в якое бачна, што яе вон-ны былі размешчаны няроўна, сярэднє ўзды-малася над бакавымі. Даҳ быў валаўяні і ляжау на скляпеньні.

Вельмі падобнаю ў пляне да малое царквы на Смядыне была царква **ап-аў Петра і Паўла**. Пабу-давана яна каля 1146 г., мела тры апсыды і ча-тыры слупы ўнутры, але да таго яшчэ мела хо-ры, у якіх былі паасоўныя малельні для бағающей-шых вернікаў. Фасад царквы падзелены харэ-кторнымі для тагачаснага беларускага будаўніцтва лапаткамі з паўкалонкамі. Варта ўвагі, што гэ-тае царква знаходзіцца цяпер у сьпіску будын-каў, якія намечаны для рэстаўрацыі.

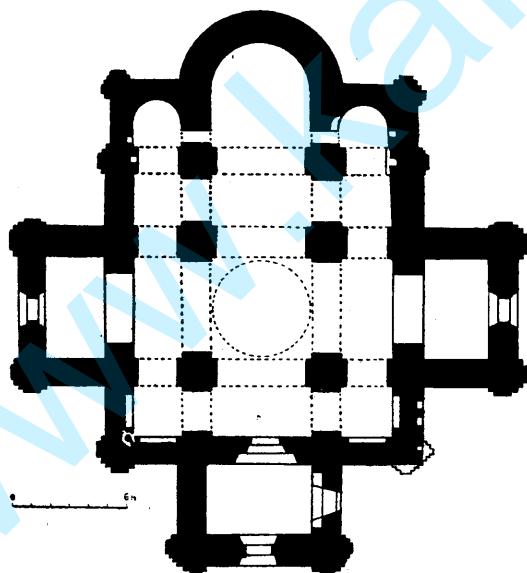
Плян Петра-Паўлауское царквы ў Смаленску паводле І. М. Хозерова.

План царквы сьв. Івана Багаслова ў Смаленску паводле
І. М. Хозерова.

Яшчэ больш падобная да малое съядынскае царквы ёсьць царква сьв. **Івана Багаслова**, пабудаваная ў другой палавіне XII ст. Яна мае тро апсыды, а ўнутры чатыры крыжалапасныя слупы, але фасад акрамя пілястраў з паўкалонкамі яшчэ прыкрашаны крыжамі і другімі ўзорамі, вылажанымі з цэглы. Да ўсходніх вуглоў царквы по-тym былі дароблены прыбудоўкі, у якіх мясціліся князёўскія грабавікі.

Аасблівую ўвагу звязтае на сябе царква **арханёла Міхаіла**, або так зв. **Сьвірская**, пабудаваная смаленскім князем Давыдам Расціславічам у 1191-1194 г. План царквы крыжападобны. Рамёны крыжу твораца прытворамі з трох бакоў і выцягнутаю апсыдаю з усходняга боку. Вельмі хараектэрнаю азнакаю будынку ёсьць ягоная стоцьнасьць, аасбліва гэта падчыркваюць скла-

План Царквы архан. Міхаіла «Сьвірская» паводле І. М.
Хозерова.

даная пілястры, якія твораць імклівый пучкі стоцьных лініяў, што цягнуць за сабою ўвысь вока, гладае — падобнае звязішча назіраецца ў тагачасным заходня-эўрапейскім раманскім стылі, а яшчэ больш у пазнейшым готычным стылі. Нутраны прастор царквы азначаўся свабодаю і вышынёю. Гэтая царква разам з Петрапаўлаўскаю знаходзіцца ў съпісе архітэктурных памятак, якія намечаны для рэстаурацыі.

Часта ўспамінаныя Алпатаў і Брунаў так хараектэрizuюць Сьвірскую царкву: «Тут маем да-чыненыні з «удасканаленым вялікакняжым мастацтвам, аб гэтым съведчаць: далёкі нутраны прастор і адносіны між вонкавымі і нутранымі разьмерамі будынку. Значэнне Сьвірскае царквы палягае на tym, што ў ёй пераасэнсоўлены ў духу арыстакратычнага мастацтва тыя новыя прынцыпы будаўнічага стылю, якія прыняла сьв. Еўфрасіня, праз што ў гэтай царкве асягнена пасълядоўную сынтэзу абодвых стыляў. Галоўныя часыці ў гэтай царкве пактараюць тыпічныя азнакі з царквы Дабравешчання ў Віцебску і катэдры сьв. Спаса ў Полацку з даданнем бочных прастакутных апсыдаў. З гледзішча тыполёгічных досыледаў нельга сумнівацца аб блізкай сувязі гэтых трох будынкаў. Бочныя апсыды крыху ніжэйшыя, як сярэдняя, іх вышыні роўная тром прытворам, якія зноў-жа адпаведныя да вышыні сярэдняе часткі съяцныя галоўнае часыці съвятыні».

Коратка кажучы, стыль Сьвірскае царквы можна назваць гарманійнаю сынтэзаю бізантыйскага, раманскаага і старабеларускага стыляў.

Усе названыя тут смаленскія съвятыні, пабудаваны з тонкае цэглы (3-4 см.) квадратнае формы, перакладанае тоўстым пластам вапны. Часам у скляпеньнях устаўляліся гліняныя збанкі. На цэглах сустракаюцца выцісненныя знакі цаглярніяў.

Высокая сваёасблівая будаўнічая тэхніка, якую бачна ў смаленскіх съвятынях, съведчыць, што яна ёсьць вытворам мяйсцовых дойлідаў. Нажаль іхны імёны няведамыя, затое іхны ўплыв расходитзіцца далёка па суседніх гарадох і княствах.

Барысаўская царква.

Мяйсцовая традыцыя ўважае, што царква ў Барысаве належыць да найстарэйшых на Беларусі, але паколькі сам Барысаў заснаваны толькі ў 1102 г. відавочна і царква паходзіць з гэтага часу, нажаль абы ёй няма фаховых вестак.

Лагойскія съвятыні.

Перад першаю сусветнаю вайною ў Лагойску было чатыры царквы, якія лічыліся вельмі старымі, але няма дакладных вестак аб часу іх пабудовы і стылю.

Наваградзкія святыні.

Найстарэйшаю хрысьціянскаю святынню ў Наваградку ёсьць **Барысаглебская царква**. Заснавана яна магчымам адначасна з самим Наваградкам каля 1044 г., але перараблялася два разы у 1632 і 1866 гадох. У пляне гэта трынаўная святыня з шасцю слупамі ўнутры. Яе муры даволі тоўстыя і маюць бойніцы. Чамусыці да гэтага часу дасьледнікі археалёгі ёю замала цікавіліся.

Тураўскія святыні.

Пачатак Турава, падобна, як Полацку і Смаленску, тубляеца ў цені вякоў. Біскупскі пасад у Тураве быў заснаваны ў 1005 г. і тады ўжо існавала **Барысаглебская катэдра**, пры ёй быў манастыр, у якім жыў прэп. Мартын. У XII в. каля Турава быў ужо другі манастыр, у якім жыў ведамы сьв. Кірыла Тураўскі. Археолёгічныя досьледы на Тураўскім замчышчы распачыналіся ўжо некалькі разоў, але ніколі ня былі даведзены да канца. Дасьледжана толькі верхні пласт замчышча, у якім выяўлена толькі частку фундаменту царквы. Аб далейшых досьледах вестак няма (Гл. Крукоўскі А. — Старадаўні Тураў і яго ваколіцы «Наш край», №р. 8-9 (11-12), Менск, 1926).

Драгічынскія святыні.

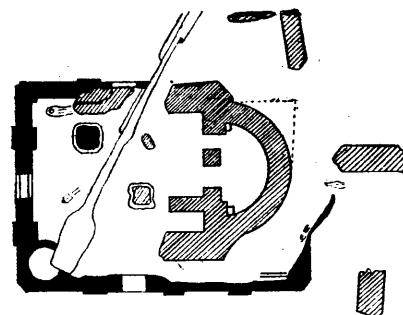
Стары Драгічын меў некалькі цэрквеў, найстарэйшаю з іх рахавалася царква **Багародзіцы**. Потым яна была зусім зруйнавана. Рэшткі гэтых руйнаў бачыў яшчэ Авэнаріюс, але досьледаў ніхто не рабіў.

Пінскія святыні.

У Пінску біскупскі пасад быў заснаваны ў канцы XI в., або найпазней, у пачатку XII в., і тады-ж была выбудавана катэдра. Недалёка ад катэдры знайходзіўся манастыр, у якім жыў ведамы пінскі летапісец Мітрафан. Аб першапачатковым выглядзе катэдры мала што можна сказаць, бо яе грунтоўна перароблена за часоў Вітаўта. Паважнейшыя археолёгічныя досьледаў да гэтага часу ў Пінску ня было.

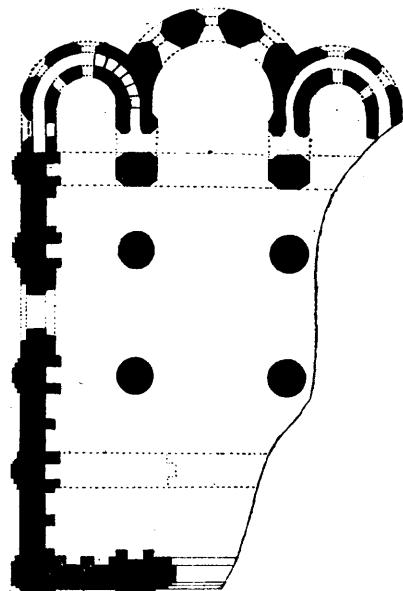
Горадзенскія святыні.

Найстарэйшая хрысьціянская святыня ў Горадні была збудавана на Замкавай гары. Гэта так зв. **Ніжняя царква**. Некаторыя дасьледнікі схільныя ея лічыць агулам найстарэйшаю мураваную святыню на Беларусі, іншыя час яе пабудовы перасоўваюць на пачатак XII в. Апошнія спрэваздача з раскопак на Замкавай гары ў 1949 г. сцьвярджае, што Ніжняя царква ёсьць першым мураваным помнікам, які агулам з'явіўся ў Горадзеншчыне. Прастаяла яна нядоўга, бо у 1183 г. ад грому згарэла Горадня і ў тым ліку царква, а потым у 1241 г. канчаткова зруйнавалі яе татары. Царква была невялікаю, падаўгастаю (16,

Плян Ніжняе царквы на горадзенскім Замчышчы паводле Я. Войцеховскага (Укосная лінія, гэта фундамант пазнейшага будовы).

9 м.). Унутры мела шэсць слупоў, але два з іх, аўтарныя, былі шмат танчэйшыя, чым заходнія, гэта съведчыць аб tym, што купал знаходзіўся над заходнім часткай будынку. Апсыда была адна і мела ту ю асаблівасць, што была ўбудавана ў сярэдзіну святыні. Сыцены паразаўчы тонкія 1,06 м. Рагі будынку ня маюць лапатак і да таго яшчэ зrezаны пад кутом 45°. Толькі на восіх слупоў у съценах ёсьць лапаткі з заакругленымі кантамі. У паўднёва-зах. кутку знаходзілася быццам умураваная клетка, тут былі крутыя мураваныя сходы, якія вялі на хоры. Цэгла азначаеца сваю тонкасцю, амаль такая-ж, як і пласт вапны. Фасад царквы быў багата ўпрыгожаны паліванымі пліткамі зялёнага колеру і ўстаўкамі вялікіх шліфаваных каменьняў. Рэшткі съцен, якія нядаўна выкрыты ў раскопках, і на якіх чырвоныя смугі цэглы чаргуюцца з белымі смугамі вапны і пераплятаюцца з яскравымі колерамі пліткаў і мігцячымі колерамі шліфаваных каменьняў,

Плян Барыса-Глебскай царквы на Каложы паводле В. С. Суслова.

съведчыць аб выключнай прыгожасыці съвятыні. Падлога так-жа была памасташка вылажана паліванымі пліткамі, асабліва ў аўтары.

Паважнае мейсца ў гісторы беларускага рэлігійнага будаўніцтва займае **Барысаглебская**, або **Калажанская** царква. Дата яе пабудовы дакладна ня ўсталеная. Былі весткі, што быццам хтосьці меў знайсьці на адной цэгліне з гэтае царквы дату 1064, але тады ў Горадні ня было яшчэ князёў, дзеля гэтага больш праўдападобна, што яе выбудавалі князі Барыс і Глеб Усеваладавичы, якія княжылі ў Горадні ад 1142 г. Да нашых часоў Калажанская царква захавалася ў напоўненым стане. 1853 г. 1-га красавіка яе паўднёвая сцяна, разам з падмытым берагам, аўвалилася ў Нёман. Калісці гэта была чатырохстоўпная съвятыня з трымя апсыдамі і трымя купаламі. Ступы ў ёй круглыя, нутро вельмі прасторнае і акустычнае, бо ў сценах ёсьць шматлікія адтуліны-галасынкі, утвораныя замураванымі збанкамі. Хораў ня было, праўдападобна іх замянялі дзеравянныя вышкі ўздоўж трох сцен. Падлога выслана жоўтымі і зялёнымі паліванымі пліткамі. Дах калісці быў накрыты паліванаю чарапіцай. Вонкавы выгляд царквы азначаўся багацьцем і красою. Фасад дзяліўся плоскімі лапаткамі з закругленымі кантамі, вуглы царквы былі зэрзаны, а сцены ўпрыгожаны шліфаванымі каменьнямі і крыжамі, вылажанымі з паліваных пліткаў. Цэгла была тонкая, але вельмі моцная і часам мае на сабе знакі цаглярніяў.

Калі прыраўніць Калажансскую царкву да Ніжняе на Замкавай гары, дык адразу ўбачым, што яны маюць шмат супольных асаблівасціяў, гэта змушае нават сучасных расейскіх даследнікаў старасьеветчыны заявіць: «Памятнік Горадні з XII в. на толькі сваеасаблівую ў сваіх будаўнічых норавах і ў сваёй багатай шматколернасці вонка-

вага ўпрыгожаныя, што падобную шматколернасць расейская архітэктура мела толькі ў XVI-XVII в.в., дзеля гэтага можна з поўным правам гаварыць аб апрычонай горадзенскай архітэктурнай школе XII в. Паасобныя рысы яе памятак збліжаюць іх да памяткаў Смаленска і Полацка... створаныя тут будынкі зусім арыгінальныя і ўражаюты сваю яскраваю прыгажосцю, глыбока адрозніваюцца ад старога стылю, пераказанага кіева-бізантыйскім «ўзорамі» (Воронін и Крагер. История культуры древней Руси, т. II, с. 278). На іншым мейсцы Воронін кажа: «Дэкоратыўнае багацце горадзенскіх памятак ня мае сабе роўных».

Менскія съвятыні.

Ад калі Менск стаўся сталіцю асобнага княства, т. зн. ад XII в. у ім былі пабудаваны мураваныя съвятыні, але назовы іх да нас не дайшлі. Вельмі старымі лічыліся мужчынскія манастыры: Св. Духаўскі, Кузьма-Дзямянскі і Пётра-Паўлаўскі, а так-жа жаночы манастыр **св. Духаўскі** — але час іхняга паўстання не азначаны.

Ад 1944 г. вядуцца раскопкі Менскага Замчышча і ў 1949 г. яны выявілі частку фундамэнту найстарэйшае менскае царквы з XII в. Была аблеславана толькі дзесятая частка фундамэнту. У руінах знайдзена шмат вапенных плітак, дагадваюцца, што яны замянялі цэглу. Царква была аднаапсыдная. У аўтарнай часці знайдзена два гробы прыналежныя да князёўскага сям'і.

Аб іншых гарадох Беларусі, якія паўсталі і развіліся пасля XII в. тут не ўспамінаецца нічога, але так-жа не ўспамінаецца нічога і аб тых старых беларускіх гарадох, якія яшчэ чакаюць сваіх даследнікаў.

а. Л. Гарошка.

Св. Тамаш Мор

муж стану і мучанік за каталіцкую веру.

Раннія гады.

Святы Тамаш Мор, або інакш Морус, радзіўся 6-га лютага 1478 г. у Лёндане. Ягоны бацька быў судзьдзёю ў адным з найпаважнейшых судоў Лёндану. Ён быў жанаты 4 раза. Тамаш быў сынам з першага, або другога сужэнства. У адносінах да сваіх мачахаў заходуваўся прыкладна. Апошняя з іх перажыла Тамаша і пазбавіла яго большае часткі бацькавага наследства, дзеля гэтага потым пасыля рэзыгнацыі са становішча канцлера цярпеў матэрыяльную нястачу і тады хваліўся сваю «ганароўваю бядотаю» дзякуючы мачасе, «чыё жыццё і здароўе хай захавае Господ на доўгія годы». Але аб гэтым будзе гутарка поўным, цяпер-же зазначым, што бацька і сын да канца жыцця жылі ў вялікай згодзе. Будучы кан-

цлерам, Тамаш меў звычай, перад кожнаю спраўю заходзіць да бацькі і на каленях прасіць ягонага багаславенія. На шчасце бацька не дажды таго часу, каб бачыць мучаніцкую съмерць свайго сына.

Пачатковую асьвету Тамаш атрымаў у школе сьв. Антонія ў Лёндане. Гэтая школа мела найлепшую славу ў каралеўстве і больш, як двухвяковую традыцыю. Асьвета ў XV в. азначала ўменьне чытаць, пісаць і перадусім дыспутаваць па-лацінے. Гэтае апошніе съледнае ў творах Мора.

Калі Тамашу споўнілася 12 гадоў, дык дзякуючы пратэкцыі свайго бацькі, ён быў прыняты на службу ў двор кардынала Мортон. Практыка аддаваныя дзяцей на службу ў другія дамы, па-

ходаіла з часоў рыцарства. Гэта была сваёасаблі-
вая школа, дзе маладыя людзі ў харктары пазя-
вучыліся ўсяго таго, што ім потым магдо спатрэ-
біцца ў вядлікасвецкім жыцьці.

Ніяма сумніву, што малады Тамаш ёкшытая
вельмі шмат за час свайго быцьця на двары кар-
дынала. У той час Мортон быў Кантэрберыйскім
архібіскупам і канцлерам каралеўства, а гэта зн.
другою асобаю пасъля карала ў цэлай Англіі, дык
ягоны дом быў найлепшым мейсцам, дзе можна
было навучыцца добрых манераў абыходжання з
людзмі, якімі пасъля вызначаўся Мор праз усё
жыцьцё. Кардынал Мортон зауважыў вядліка
здольнасці свайго ўзгадаванца і, калі Тамашу
споўнілася 14 гадоў, паслаў яго ў Оксфорд.

У тым часе прыгажосьць Оксфорду была ня-
звычайная, аднак жыцьцё студэнтаў ня было вель-
мі цікавае. Дзень студэнта выглядаў больш-менш
такім чынам: а 5-ай гадз. раніцы Служба Божая,
ад 6 да 10 г. навука, пасъля абед, які складаўся
з куска мяса і місکі эупы. Пасъля абеду зноў на-
вuka да 5 гадз. вечара, а потым вячэра ня леп-
шая, чым абед. Пасъля вячэры зноў навука да 9
або 10 гадз., калі студэнты, ня маючи апалу у
пакоях, павінны былі шпацираваць, каб крыху
разагрэць адубелыя ногі, перад тым, як легчы
спаць. Тут трэба зауважыць, што тагачасныя студ-
энты былі ў веку 14-16 гадоў.

У Оксфордзе Тамаш цярпеў вядліку матэры-
яльную бядоту, ня меў нават грошай, каб папра-
віць бфты. Бацька чамусыці не рабіў нічога, каб
памагчы, сыну ў ягоным цяжкім матэрыяльнym
становішчы.

Нядоўга прабыў Тамаш у Оксфордзе, усяго
ніяпоўных два гады, пасъля якіх, ён на жаданье
бацькі вярнуўся ў Лёндан, каб там студыяваць
права. Не дзеля сваё строгасці бацька перарваў
студыі Тамаша ў Оксфордзе, але дзеля таго, што
у тым часе Лёндан, а не Оксфорд быў цэнтрам
свецкага інтэлектуальнага жыцьця. Оксфорд і
Кэмбрый давалі перадусім будучых сывятараў.
Але амбіцый тагачасных бацькоў было вывесці
свайго сына на праўніка, а да гэтага былі на-
ліпішыя магчымасці ў Лёндане.

З матэрыяльнага гледзішча пасъля Оксфорду
для маладога Тамаша жыцьцё ў Лёндане было
арыстакратычным комфортом.

Пасъля двух гадоў студыяў, маючы ўсяго 18
гадоў, Тамаш здабыў так вядлікі веды права, што
быў прыняты ў славную юрыдычную Калегію
Лінкольна і там прадаўжаў сваю навуку пад стро-
гім вокаў свойга бацькі.

У 1499 г., калі Тамашу было 20 гадоў, у Ан-
глію прыехаў Эразм Роттердамскі. Тамаш Мор і
Эразм спаткаліся і, ня гледзячы на розніцу ве-
ку, шчыра пасябраваліся на ўсё жыцьцё.

Нутранае жыцьцё Мора ў часе студыяў права
ня было спакойным, ён стаяў на раздарожжы ў

выбары свайго жыцьцёвага щляху: у души ён
адчуваў пакліканье да сіяянства, але бацька
хацеў бацьць яго праўнікам. Будучы студэнтам
права, ён чатыры гады жыў у Картузіянскім ма-
настыры і ўздельнічай у рэлігійных практыках ма-
нахаў, паколькі на гэта дазвалялі яму ягоныя сту-
дыі. Адначасна ён шмат вучыўся пабочна. Галоў-
ным прадметам ягоных студыяў былі айцы Царквы і
грэцкая мова. Бацька, зауважыўшы гэта, зане-
пакоіўся, што сын адрываецца ад права і зарэ-
гаваў на гэта на свой лад, абразаючы сыноўскія
даходы. Тамаш ня стаўся сіяянстваром, але не дзе-
ля настойваньня бацькі ён зрабіў такі выбор. Жы-
вучы ў манастыры, ён паддаў сябе строгаму эк-
заміну, каб пераканацца, ці мае даволі сілы стац-
ца добрым сіяянстваром праз усё жыцьцё. Выяві-
шы, што ня зможа вырачыся моцнага жаданья
да сіяйнага жыцьця, ён пастанавіў пасъвяціца
свецкай кар'еры. Маючы 27 гадоў, ён жэніца з
Джэйні Кольт, дачкою зьбяднелага шляхціца. Іх-
нія сіяйнае жыцьцё было вельмі шчаслівае і
яны мелі чацьвёрта дзяцей.

У 1509 г. адбылася ў Англіі важная падзея;
27 красавіка памёр кароль Гэнрык VII, а наступ-
на га дня абняў каралеўскі пасад, ягоны сын Гэн-
рык VIII.

Першыя гады панаваньня Гэнрыка VIII.

Мусіць у гісторыі ня было другога такога ча-
лавека, на якога людзі пакладалі-б так шмат на-
дзеяў, як на Гэнрыка VIII і які ўканцы так страш-
на рассьеяў-бы гэтыя надзеі. Усе спадзяваліся,
што з уступленнем на пасад Гэнрыка VIII для
Англіі настане залаты век спакою, дастатку і рос-
квіту навукі, аб якім лятуцелі лепшыя людзі та-
го часу.

Тамаш Мор, разам з іншым, быў рады маладому
каралю. У ягонай радасці, акрамя агульных
спадзяваньняў, была і асабістая прычына. У 1504
г. Мор, маючы 26 гадоў, быў выбраны ў Парля-
мант, скліканы Гэнрыкам VII, каб атрымаць гро-
шы, патрэбныя для ўрачыстага пасаваньня на ры-
цара сына Артура і на вясельле дачкі Маргары-
ты з шкоцкім каралём. Спадзяваных грошай ка-
роль не атрымаў дзякуючы Тамашу Мору, які
супрацівіўся каралеўскім плянам вельмі моцна і
пашыгнуў за сабою ўвеселіе парляманта. Ад гэтага
часу «безбароды хлопчык з парляманту» трапіў
у няласку і жыў пад заўсёдным страхам каралеў-
скае помсты. Дык ня дзіва, што съмерць Гэнры-
ка VII прынясла яму вядлікае аблягчэнне. Неза-
лежна ад гэтага Мор радаваўся новаму каралю,
бо ў ім спадзяваўся ўбачыць справядлівага ва-
ладара, абаронцу веры і мэцэнаса навук.

Тагачасная Англія была краем вядлікае цыві-
лізацыі і вядлікага мастацтва, аб гэтым съведчаць
шматлікія помнікі. Прауда вядлікі пісьменнікай і
паэтай яна тады ня мела, але затое высока стая-

ла яе навука, а на Гэнрыка VIII пакладалі надзею, што ён прычыніцца да яе большага ўздыму. Ка-лі аднак глянуць на канец ягонага панаванья, дык прыходзіцца съцвердзіць, што ён зьнішчыў больш мастацкіх цэнасьцяў, зламаў больш талентаў, чым які іншы тыран у съвеце. Як зьнішчальнік, ён асягнуў вялікі рэкорд.

Вернемся аднак да гісторыі Мора. У 1510 г. ён быў назначаны адным з чатырох пад-шэрыфаў Лёндану, што адказвае больш-менш становішчу міравога судзьдзі. Гэтае становішча прынясло Мору славу справядлівага і добрата судзьдзі. Тагачасны хронікі кажуць, што нікто перад ім не палагодзіў больш справаў і ніколі перад ім ня быў больш справядлівага судзьдзі, як Мор. Гэтае становішча ён займаў да 1518 г., калі быў пераведзены на каралеўскую службу.

У 1511 г. Мора спаткалі вялікае няшчасльце, памे́рла ягоная каханая жонка Джэйні. Каб забясьпечыць дзецям дагляд, ён жэніцца другі раз. Яго другая жонка Аліса Мілдлетон была удавою па лёнданскім купцу і была ўжо ў старэйшым веку, але была прыкладнай жонкай, маткай і гаспадыніяй. Яе дачка з першага сужэнства гадавалася разам з дзяцьмі Мора ў найбольш прыкладнай згодзе.

Тымчасам слава Мора расла, аб ім даведваецца кароль і пачынае рабіць стараныні, перавесьці яго на службу ў свой двор. 8-га траўня 1515 г. Лёнданскі магістрат дазволіў Мору вызначыць заступніка на сваё мейсца судзьдзі, на час пакуль ён будзе каралеўским амбасадарам у Фляндры.

Мор так добра выканаў сваю амбасадарскую службу, што кароль пачаў націскаць на яго яшчэ мацней, каб перайшоў на каралеўскую службу, уважаючы, што такі чалавек ня можа марнавацца на становішчы судзьдзі.

Першая амбасадарская служба Мора важная тым, што з ею звязана паўстанье найбольшага літаратурнага твору Мора

У топія.

Твор гэты вышаў у 1516 г. і адразу зрабіў аўтара слáуным на ўесь тагачасны культурны съвет. Зъмест «Утопіі» у кароткіх словамах такі: Мор прыпадкам у Фляндрыі стрэнуў вандрунага партугальскага філізофа Рафаэля і той падбязна расказвае яму, як ён з любові да навукі раздаў усю сваю маемасць сваім братом, а сам падарожнічаў навокал съвету. Расказвае Мору аб краінах, якія бачыў, аб правох і абычаях у тых краінах, што могуць быць прыкладам для Эўропы. Усе няшчасльце ў Эўропе, цвердзіць Рафаэль, вынікаюць з прыватнае ўласнасьці. Мор супярэчыць яму, кажучы, што камунізм ёсьць нерэальны. «Гэта ты так кажаш, — адказвае Рафаэль, — таму, што ты ня бачыў яго ў практицы, як я бачыў гэта ў Утопіі». І далей пачынае апіс-

ваць жыцьцё ў Утопіі. Гарады там прыгожыя і добра санітарна ўладжаныя. Шасьцігадзінны дзень працы хапае, каб забясьпечыць дастатак усім жыхаром. Утопіяне пагарджаюць золатам і матэрыяльнымі багацьцямі, але імкніцца да шчасльвага жыцьця, разумеючы, што шчасльце палягае на добрым здароўі і перадусім у прыемнасцях розуму, з якіх яны найбольш цэнтрычныя. Злачынствы караюцца перш турмою, а калі гэта не памагае — смерцю. Грамадзяне Утопіі хутка навучыліся ад Рафаэля грэцкае мовы, а нават частка з іх прыняла хрысьціянства. У Утопіі ёсьць шмат рэлігій, якія адносяцца да сябе талеранцыйна. За гвалт у рэлігійных спраўах пагражае найвышэйшая кара. Утопіяне пагарджаюць вайною, але ў выпадку небяспекі ўсе мужчыны і жанчыны бяруцца за зброю. Калі хто з утопіян наў паслья такога жыцьця не паміраў шчасльвым, уважаўся за жалюгоднага нешчасльвіцу.

Зразумела, што і філізоф Рафаэль і Утопія існавалі толькі ў фантазіі Мора (Утопія гэта грэцкае слова і даслоўна значыць — бяз мейсца). Аднак пераконваючая сіла кнігі была так вялікая, што некаторыя сапраўды паверылі ў існаванье Утопіі.

Здаецца, што ў літаратуры няма другога таго твору, якога ідэю так кепска зразумелі-б, і так перакручвалі-б, як Утопію Мора. Сацыялісты і камуністы ўважаюць Мора за першага камуніста, які ў сваім творы намаляваў абраз ідеальнае сацыялістычнае дзяржавы. Пратэстанты ня могуць зразумець, як чалавек, які напісаў Утопію, ў якой грамадзяне зьяўляюцца паганамі, мог аддаць сваё жыцьцё за каталіцкую веру?

Усе гэтыя непараразимельні вынікаюць з таго, што крытыкі часта забываюцца, што Мор жыў не ў 20-м, а ў 16-м стагодзьдзі. Тады людзі мелі яснае паняцце рэзьніцы між цнотамі, якія можна асягнуць пры помочы людзкага розума і цнотамі, якія можна асягнуць пры помочы Каталіцкае Царквы. Разважнасць, справядлівасць, мужнасць і ўстрыманасць — могуць быць асягнуты кожным чалавекам пры помочы чыстага розуму і Платон паклаў іх у аснову свае рэспублікі. Затое Божыя цноты — вера, надзея і любоў бяз ласкі Божае неасягальныя. Ідеальны хрысьціянін павінен мець усе сем цнотаў, але для прыкладнага ўпрацаванага дзяржавнага жыцьця ў съвецкіх спраўах выстарчыць мець першыя чатыры.

Вось Мор і аснаваў сваю Утопію на тых першых чатырох цнотах. Робячы гэта, ён астаецца кансэквэнтным сваім каталіцкім прынцыпам. Мор выясняў свай пункт гледжанья так ясна, як толькі мог, і гэта не яго віна, што яго кепска зразумелі.

Ясьней гэта могуць выясняцца прыклады. Мы ведаем, што Мор сам вёў вельмі асцэтычнае жыцьцё

цё. Тымчасам у Утопії мы чытаем, што тамтэйшыя грамадзяне дабравольнае фізычнае ўмерцьвленыне ўважалі за шаленства і жарстокасць супраць самога сябе. Вось-жа выглядае, быццам ёсьць непасльядоўнасць між славамі і учынкамі Мора. Але чытаючы далейшыя радкі Утопії, знаходзім выяснянъне, бо тамтэйшыя грамадзяне кіруюца толькі розумам, а згодна з розумам такі пагляд на справу зусім разумны, хіба што нешта вышэйшае будзе ім загадана з неба. Адэтуль вынікае што ў Утопії так жа ёсьць асцэтыка, але калі яна асноўваецца на разуме, дык людзі з яе съмлююца, калі-ж яна мае рэлігійную аснову, дык людзі яе паважаюць і лічаць за съвяту рэч.

Тамаш Мор парушае ў Утопії вельмі глыбока

Як трывога, дык да Бога, а як па трывозе, дык і па Бозе

Дзядзька Якуб паехаў на начлег разам са сваімі суседзямі. Было гэта восеньню перад самай другой Прыхыстаю. Здарылася неяк так, што перш, чым заснуць, Якуб зауважыў, што згубілася яго кабыла, хоць яна і ня была памаўзлівая. Глянуў ён туды, глянуў сюды, німа нідзе кабылы. Прашвэндаўся ён з вечера аж да раніцы, абышоў, як кажуць, і Туркі баркі, і Воўча балотца, а кабылы як німа, дык і німа. Іншыя начлежнікі паўставалі ўжо і дамоў думаючы зьбірацца, паправілі яшчэ толькі вогнішча і грэюцца, распраўляючы адрантвелья руکі. Якуб у гэты час падышоў да вогнішча, змарыўся, зьнябыткаваўся і абрасціўся. Бядуе ён стоечы і кажа: «Вось каб Бог даў кабыла знашлася, дык-бы сёньня паставіў съвечку ў царкве з конскую ногу». Калі ён гэта толькі сказаў, аж начулася, як недалёка ад вогнішча порснула нечae канянё. «Ты глядзі, Якуб, цi не твая т'кі гэта там кабыла порснула, бо нашы коні ўсе на сенажаці на атаве», — азвauяўся сусед. Якуб борзыдзенька патрапаў туды. Праз нейкі час вядзে Якуб сваё кабылу да вогнішча, трymаючы яе за грыбу, і зълётку лаеща: «Вось каб яе ваўкі зъелі, яна тут каля вогнішча круніца, а я, як той дурань, усю ноч прашвэндаў-

і рэлігійныя справы. Ён кажа, што там жывуць людзі розных рэлігій, але ў прыкладнай згодзе між сабою. Кароль Утопус талераваў усе рэлігii, але ніхто з тамтэйшых грамадзян ня меў права на верыць у дэяве рэчы: Божы правід і вечнае загробнае жыццё, дэяе праведнікі будуць узнагароджаныя. Хто адкідаў хоць адзін з гэтых пунктаў, таго ня лічылі нават за чалавека і пагарджалі ім. А калі-б ён публічна пропагаваў свае пагляды, тады ўмешвалася дзяржава, якая карала яго, як злачынца. З гэтага гледзішча пагане ў Мора могуць быць прыкладам неаднаму непрактикуючаму хрысьціяніну.

А. Надсон.

(Далей будзе)

ся і ўжо німа ведама што думаў». Якуб надзеў кабыле аброць, узложыў дзяругу і разам з іншымі начлежнікамі паехаў дамоу.

Вечарам на Прыхыстую гэтыя-ж самыя начлежнікі зноў прыехалі на тое самае месца на начлег. Папуталі коні, а самі разлажылі вогнішча, грэюцца і языкамі меньццаць. І вось сусед кажа Якубу: «Нешта я сёньня ня бачыў у царкве твае съвечкі з конскую ногу». «А нашто-ж я меў яе ставіць? — кажа Якуб. — Мая-ж кабыла і ня была згубілася». Начлежнікі паклаліся спаць, каб заўтра раней устаць, ды па пасаду, другім збожжа вымалаціць да сънеданьня і каб раней у поле на бульбу мець час выйці. Рана паўставалі начлежнікі, пазабіралі коні і паехаў дамоў, а Якуб і сюды, і туды ходзіць, а кабылы, як німа, дык і німа. Ужо і разьвіднела, а Якуб усё шукае кабылы. Ідзе ён зъняможаны каля балота і сам сабе кажа: «Ну, каб даў Бог сёньня кабыла знашлася, дык-бы ўжо сапраўды паставіў у царкве съвечку». І зараз-же ён пачуў, як у імшарыне нешта затрашчала. Якуб бягом туды. І вось бачыць ён, што там ваўкі ўжо канчаюць яго кабылу, толькі адна нага засталася, якую воўк цягнуў далей у лес.

Дзядок.

НА РЭЛІГІЙНАЙ НІВЕ

У СПРАВЕ МАНІФЭСТАЦЫЯУ «ЗА МІР».

Ад пару гадоў ня сходзяць з парадку дні розныя маніфэстациі, зъезды, кангрэсы, дэкларацыі і пад. з мэтай «захаваньня міру». Таму што пэрважна камуністычныя арганізацыі арганізуюць гэтыя імпрэзы і выкарыстоўваюць іх выключна для свае пропаганды і да гэтага стараюцца рознымі падступнымі способамі ўцягнуць у свой нерат царкоўны аўтарытэт, дык царкоўныя ўлады няраз мусілі сказаць сваё слова ў гэтай справе, якое ў асноўным заўсёды паўтарала думку Свя-

цейшага Айца Пія XII, што Каталіцкая Царква жадае міру, але сапраўднага міру і Яна непахісна верыць і вучыць, што мір не асягаецца рознымі дэкларацыямі, цi маніфэстациямі, або пагрозамі цi зброяй, толькі справядлівасцю ў грамадzkіх і палітычных адносінах. Дзеля гэтага каталіцкая біскупы апошнім часам штораз часцей заклікаюць вернікаў ня прымаць нікага ў камуністычных «маніфэстациях міру», але шчыльней гуртавацца ў каталіцкай арганізацыі «Пакс Хрысті».

ТЫДЗЕНЬ МАЛІТВЫ ЗА ЗЛУЧЭНЬНЕ ЦЭРКВАЎ.

Як штогод, так і сёлета ўса ўсім каталіцкім сівеце між 18 і 25 студзеня арганізавана шматлікія канфэрэнцыі і ўрачыстыя бағаслужэнны, каб вымаліць у Бога вялікія ласкі, патрэбныя для вялікае і съвятое справы злучэнія Цэркваў.

Падобныя ўрачыстыасці адбываюцца штогод, пачынаючы ад 1909 г. і становішча штораз больш актуальнымі, азначаюцца часцейшаю і больш прыязнайо выменаю думак упльвовых рэлігійных дзяячоў.

ЖАНАТЫЯ СЪВЯТАРЫ ЛАЦІНСКАГА АБРАДУ.

Уканцы міулага году ў Нямеччыне перайшли два пратэстанцкія пастары на каталіцызм і адначасна выявілі жаданьне стацца каталіцкімі съвятарамі лацінскага абраду. Абодва яны былі жанаты і ўжо ў пажылым вёку. На просьбу нямечкіх біскупапаў Съвяцейшы Айцец здаводу іхняе жаданьне. Падобныя выняткі ў традыцыі Каталіцкага Царквы лацінскага абраду нічуць ня упльваюць на зынчаньне авалязуючага права цэлібату.

НОВЫ БІСКУП НЭГР.

Сёлета 10 лютага ў Танганайцы адбылося пасвячаньне Яго Экса. Лёрэн Ругамба. Ноўвапасвячаны біскуп ёсьць нэграм і прызначаны для кіраваньня апостальскім вікарыйтам Букога. Першы біскуп нэгрыянскага паходжаньня ёсьць Я. Э. Язэп Ківанука высыячаны ў 1939 г.

НАПАД НА БІСКУПА ў ЮГАСЛАВІ.

На люблянскага біскупа Я. Э. Воўка напала таўпа разагітаваных камуністуў, калі ён выходзіў

БЕЛАРУСКАЯ ХРОНІКА

БАЦЬКАЎШЧЫНА.

Новыя пляны адносна беларускае мовы.

Сёлета ўканцы студзеня адбылася ў Менску канфэрэнцыя мовазнаўчага аддзядзелу Акадэміі Навук БССР, у выніку якое пароблена «шматкаштоўных заўваг» да «Праекту зьмен і ўдакладненія беларускага правапісу», так паведамляе савецкая прэса. Ня цяжка дагадацца, куды гэтыя зьмены накіраваны. Пры гэтай нагодзе варты зацеміць, што гэтая-ж Акадэмія Навук БССР вось ужо больш пяці гадоў ня можа ажыццяўіць выданьня беларуска-расейскага і рас.-белар. слоўнікаў, якія мелі выйсці ўжо ў 1948 г.

Новы сцяг БССР.

Менская «Звязда» з дня 28-XII-51 падала да ведама, што прэзыдыюм Вярхоўнага Савета БССР сваёю пастановаю з дня 25-XII зъмяніла дагэтушні чырвоны сцяг БССР на чырвона-зялёны

са ётанцыі Нёвае Места, абліі яго бэзнына і падпалі. У цяжкім стане біскупа паравезена ў больніцу:

НОВАЕ АБМЕЖАВАНЬНЕ.

Каталіцкае біскупства ў Берліне падало да ведама, што камуністычная ўлада забараніла ўступ для новыя каталіцкіх съвятароў ў савецкую зону Нямеччыны. -Каб належна ацаніць гэтую дэзыўю камуністаў, трэба ведаць, што ў савецкай зоне Нямеччыны на два мільёны даўвесцце тысяч каталікоў ёсьць толькі дзяবе тысячы съвятароў і німа ніводнае сэмінары.

НОВАЯ ХВАЛЯ

СУПРАЦЬКАТАЛІЦКАЕ ПРАПАГАНДЫ.

Ува ўсіх падсавецкіх краінах супрацькаталіцкая прапаганда стала штодзеннім з'явішчам. Часад-часу ў газетах зъўляюцца артыкулы з вострымі нападамі на Ватыкан і каталіцкае духавенства. Выдана целы рад кнігай і брашураў прысвечаных гэтаму пытанню.

Характэрна, што цяпер усю супрацькаталіцкую і бязбожніцкую пропаганду даручана весьцы Акадэміям Навук. У выкананыні гэтае праграмы і Акад. Наук БССР выдала кніжку П. Кірушына «Ватыкан на службе рэакцыі», але крытыка яе прызначала нездавальнічаю і недаапрацавана.

СЪМЕРЦЬ ГРУЗІНСКАГА КАТОЛІКОСА.

Грузінскі прафаслаўны патрыярх-католікос Каляістрат (Цінцадзе) памёр дні 3-га лютага ў вёску 86 гадоў. Пакойны ад 1945 г. быў у блізкай залежнасці ад савецкага Маскоўскага патрыярхата Аляксея.

БЕЛАРУСКАЯ ХРОНІКА

(трэцяя частка ўнізу) з беларускім нацыянальным арнамэнтам, размешчаным сточына ля дрэўца. Уласцівых матываў гэтае зьмены ні падаецца, прынагадна гаворыцца толькі, што гэта ёсьць съведчанынём новых посьпехаў у гаспадарчым, культурным і дзяржаўным разьвіцці Савецкага Беларусі.

Летась падобная зьмена была зроблена з украінскім сцягам. Гэткім чынам саветы стараюцца прыкрыць ніпрыемную праўду аб пойным паніяўленіі народаў у межах СССР.

«Узбуйненыне калгасаў».

Савецкая прэса паведамляе, што ў БССР на початку 1951 г. быў 9.771 калгас, а ўканцы гэтага года з іх зроблена 3.279 калгасаў. Зразумелá, што гэткую зьмену селяне зрабілі «зусім давравольна».

Як выяўлены на VIII пленуме Камуністычнай партыі БССР, якая адбылася 24-26 студзеня, ка-

лектывізацыя ў Зах. Беларусі яшчэ не закончана і дзеля гэтага прынята пастанова «завяршыць калектывізацыю ў заходніх абласцях Беларусі».

Наступ на душу беларускае моладзі.

Сёлета 30 і 31 студзеня адбыўся ў Менску XVII зьезд камсамолу БССР. Пры гэтай нагодзе часта ўспаміналася імёны ўсіх кіраўнікоў камсамолу БССР — амаль усе яны расейцы, пачынаючы ад галоўнага сакратара П. М. Мошерова і канчаючы на абласных сакратарох. Справа здача выяўляе, што ў 1950 г. было толькі 112.356 сяброву камсамолу ў БССР, а сёлета іх ужо налічвалася 511.090 — гэта значыць, што за адзін год іх лік больш, чым патроўся. Прамова першага сакратара съведчыла аб tym, што сёлета будзе весціся далейшы ўзмошнены наступ на беларускую моладзь, асабліва ў новазарганізаваных калгасах. Тут трэба дадаць, што ў сярэднім школьніцтве зарганізавана 800.000 піянераў, гэта значыць больш, чым палавіна ўсіх вучняў у БССР.

АНГЛІЯ.

Тыдзень Студыя ў БАКА «Рунь».

Управа Беларускага Каталіцкага Акадэмічнага Аб'еднання «Рунь» намеціла свой чарговы Тыдзень Студыя ў пад кітчам «Хрыстос — дарога, прауда і жыццё» зарганізаваць у Лёндане 20-27 ліпеня. Пры гэтай нагодзе мае адбыцца так-жа агульны зьезд названае арганізацыі.

«Беларусь учора і сёняня».

Пад гэткім загалоўкам П. Сыч апублікаваў у часапісе «The Eastern Quarterly», Vol.V. № 1/2. 1952 інфармацыйны артыкул аб Беларусі. Аб tym, як вельмі патрэбны падобныя артыкулы, бачна нават са старонак названага часапісу, у якім спатыкаеца шмат артыкулаў прысьвежаных польскаму пытанню з іхняга імпэрыялістычнага гледзішча.

АРГЕНТЫНА.

З жыцця беларускае калёніі ў Аргэнтыне.

Згуртаваныне Беларусаў у Аргэнтыне ўжо чацьвёрты раз ладзіла супольнае съяткаваньне Каляд і Новага Году. З гэтае нагоды быў зарганізаваны дня 13 студзеня Вечар у летувіскім клюбе ў Буэнос Айрэс.

Прысутных прывітаў старшыня ЗБА Ул. Другавец, наступна бағаславіў застаўлены стол а. Ваціль Вячорко і разам з ім усе прысутныя адсъпявалі калядны трапар. У часе самое вячэрэ прамаўляў К. Мерляк, падчырквашы значэнне супольнага съяткаваньня і а. В. Вячорко, заахвочваючы да захаванья беларускіх хрысьціянскіх звычаяў.

Таго-ж дня беларуская аргэнтынская калёнія разьвіталася са сваім сябрам і быўшымі сакратарамі ЗБА Г. Юзэфовічам, які ад'яжджае ў Гішпанію на студыі ў Мадрыдзкі універсітэт.

Бясёда праходзіла ў мілай сяброўскай атмасферы і зацягнулася да познае ночы. Закончылася яна агульным адсъпіваньнем беларускага нацыянальнага гымну.

АУСТРАЛІЯ.

Зьеад ЗБВ.

Згуртаваныне Беларускіх Ветэранаў у Аўстраліі актыўізуе што раз больш сваю працу. На сваім зьездзе дня 6 студзеня г.г. у Брысбане, адгаварыўшы рад бягучых справаў і выслухаўшы рэфэрат аб «Беларускіх збройных сілах», пастановаўлена заснаваць аддздел ЗБВ у Зах. Аўстраліі з аседкам управы ў Брысбане. У склад управы аддзделу ўваішлі: старшыня — М. Раўцкі, сакратар — Н. Лейко. Пастановаўлена так-жа павялічыць рады ЗБВ.

На выдавецкай ніве.

Сёлета ад студзеня месяца Згуртаваныне Беларускіх Ветэранаў у Аўстраліі пачало выдаваць рататарным спосабам нёвялікі месячны бюлетэнь «Лучнік».

БЭЛЬГІЯ.

Беларускі канцэрт у Бруксэлі.

Беларускі Студэнцкі Ансамбль пад кіраўніцтвам кампазытара М. Равенскага быў запрошаны на 10-га лютага, выступіць з беларускім канцэртам у Бруксэлі. Уступнае слова перад канцэртам сказаў а. Робэрт Ван Ковэлерт, у якім коротка пераказаў гісторыю Беларусі, яе росквіт за часоў Вял. Княства Літоўскага і няроўнае змаганье з рознымі наезвікамі. Паясьніць моўныя і тыпапалягічныя сваесаблівасці беларускага народу. Уканцы схарактэрываюць адраджэнскую беларускую працу.

Сам канцэрт складаўся з двух частак. На праграму першася часткі злажыліся рэлігійныя песні, а праграму другое часткі запоўнілі беларускія народныя песні і танцы. Захапленыне публікі было на толькі вялікае, бравы і бісы пасыля выкананьня бальшыні цумароў паўтараліся так часта, што выканаўцы ўканцы мусілі прасіцца ў публікі, мець літасць на іх перамучаньне.

Канцэрт быў награны на плёнку і будзе паўторваны ў бэльгійскіх школах. Адразу пасыля канцэрту Ансамбль запрошана на некалькі выступаў у розных большых гарадох Бэльгіі. Канцэрт мае быць яшчэ раз паўтораны ў Бруксэлі ў найбольшай салі.

Гадавы Сход СББ.

У нядзелю 3-га лютага адбыўся ў Лювэне гадавы сход Саюзу Беларусаў у Бэльгіі. Пасыля справа здача ўступаючэй управы і справа здачы Рэвізійнае камісіі, абмяркована плян працы на бягучы год і выбрана новую управу, у склад якое

Увайшлі: старшыня — а. Аўгень Саршчок, заступнік старшыні — В. Кіпель, сакратар — П. Урбан.

ГІШПАНІЯ.

Супольныя рэкалеццы.

Беларускія студэнты разам з гішпанскімі ды іншанациональнымі студэнтамі і акадэмікамі адбылі між 17 і 22 сінтября м. г. супольныя рэкалеццы ў доме Чамартэн дэ Роза пад Мадрыдам. Рэкалеццыямі кіраваў а. Альбэрто дэ Кастро Тагле.

Інфармацыі аб Беларусі.

У сінезні мінулага году праф. Паўло Тіхан (харват) прачытаў цэлы рад рэфэратаў у гішпанскай мове ў мадрыдскім культурным інстытуце «Атэнэо» на тэму: «Славяне і эўрапейская культура». У сваіх дакладах прэлегэнт падаваў даволі абшырныя весткі аб Беларусі, яе гісторыі і значэнні ў славянскай группе народаў.

Артыкул аб Беларусі.

У сёлетнім лютавым нумары гішпанскага часопісу «Носотрос», органе калегіі с.в. Якава ў Мадрыдзе, надрукаваны інфармацыйны артыкул аб Беларусі Ул. Рыжага-Рыскага.

З. Ш. А.

Дзень беларускіх герояў у Нью-Ёрку.

Першы раз на амэрыканскай зямлі беларусы так урачыста абходзілі памяць сваіх паўных герояў, як гэта зрабілі летась у Нью-Ёрку, азначаючы 31-ыя ўгодкі Слуцкага паўстання.

Там з гэтае нагоды дня 1-га сінезні прамаўляў праз Нью-Ёрскае радыё генэрал Фр. Кушаль. Пасля яго прамовы беларускі хор пад кіраўніцтвам кампазытара М. Куліковіча выканаў некалькі беларускіх народных і ваяцкіх песен. Наступнага дня ў нядзелю яп. Васілі адслужыў у беларускай праваслаўнай царкве пааніхіду за палёглых герояў. Папалудні таго-ж дня ў ператочным вялікім доме старое беларускае эміграцыі ў Нью-Ёрку адбылася жалобная акадэмія. Пасля першага часткі, якая складалася з прамоваў беларускіх дзеячоў, адбылася мастацкая частка акадэміі з багатай харавой і салёвой праграмаю беларускіх народных і ваяцкіх песен і песен беларускіх кампазытараў. Акадэмія зрабіла на ўсіх прысутніх і прыемнае і магутнае ўражэнне.

Беларускі Інстытут Навукі і Мастацтва.

З ініцыятывы Беларуска-Амэрыканскага Задзіночання 16-XII м. г. у Нью-Ёрку адбыўся сход беларускіх навуковых і культурных працаўнікоў, на якім быў закладзены Беларускі Інстытут Навукі і Мастацтва. Выбрана часовы ўрад Інстытуту і яму даручылі правесці ўлік беларускіх літаратурна-мастацкіх і навуковых кадраў на эміграцыі, парабіць заходы, каб іх скаптаваць у

сябры Інстытуту, апрацаваць канчатковы тэкст статуту і склікаць першы гадавы сход для зацверджання статуту і выбару сталых уладаў Інстытуту.

На ўрачыстасці адкрыцця былі прысутныя госьці, ад беларускіх і іншанациональных арганізацій, якія прывіталі новазарганізаваную беларускую ўстанову.

Беларускі навуковы часопіс.

Новапаўсталы Беларускі Інстытут Мастацтва і Навукі прыступіў да выдавання свайго друкаванага органу Беларускага Навуковага Квартальніка. Рэдакцыйная калегія выдала зварот у гэты справе да навуковых працаўнікоў беларусаведы на эміграцыі з просьбаю супрацоўніцтва і падтрымання.

У радох АБЛЧ.

Абежнік Аб'яднання Беларускіх Лекараў на Чужыне №р. 49 паведамляе, што Управа названае арганізацыі парабіла заходы для актывізацыі свайго арганізацыйнага жыцця.

Зварот да ААН супраць геносыдызму ў БССР.

Выконваючы пастанову, прынятую 11-XII-51 на 6-ай сэсіі Рады БНР, яе старшыня выслалі гэнэральному сакратару Асамбліі Аб'яднаных Нацияў зварот, каб ААН зарганізавала Міжнародны Камітэт для разгледжання справы геносыдызму ў БССР.

У Чыкаго.

Дня 13-1 г.г. адбыўся гадавы сход Беларуска-Амэрыканскага Нацыянальнага Рады ў Чыкаго. Справа здача ўступаючай Управы выказала, што за мінулы год рады БАНР значна пабольшыліся і тым самым была створана магчымасць пашырzyć арганізацыйную працу. Уканцы выбрали новую управу ў такім складзе: старшыня — Я. Чарапок-Змагар, першы заступнік — Ал. Салавей, другі заступнік — В. Пануцэвіч, сакратар — А. Бяленіс, скарбнік — Ал. Якімовіч, сябры Управы — Я. Ліманоўскі, У. Скарына і У. Багдановіч.

КАНАДА.

Мастацкія выступленні.

У канцы мінулага году гурток мастацкае са-мадзейнасці Беларускае Народнае Песьні і Танцу пры Беларускім Нацыянальным Камітэце ў Віньніпэгу некалькі раз выступаў у Віньніпэгу з беларускім песьнямі перад канадскімі, а так-жа іншанациональнымі слухачамі. Асобна некалькі раз выступаў малады, але ужо шырокая ведамы беларускі съпявак Міхась Радчанка. На асаблівую ўвагу заслугоўвае ягоны выступ з беларускімі калядкамі ў Канадскім радыё 24-XII.

На выдаўецкай ніве.

Монтреальскі адзьдзел Згуртаванья Беларусаў у Канадзе выдаў уканцы мінулага году ратарным друкам «Беларускі песеннык» з нотамі і «Малітву» муз. I Пауловіча.

КІТАЙ.**Доля а.а. Марыянаў.**

Ужо два гады таму назад у «Божым шляхам» была надрукавана кароткая зацемка аб арышце беларускіх айшоў Марыянаў у Харбіне. Пару ме-

сяцаў таму ў шматлікіх газетах была падана вестка аб арыштаванні камуністычнаю кітайскаю ўладаю 13 каталіцкіх епархай і між імі ўспамінаеца Яго Эксц. Андрэй Цікота апостальскі адміністратор у Харбіне. Дадаткова даведваемся ад місіянароў, якія нядавуны былі выселены з Кітаю, што беларускія айцы Марыяне былі доўгі час пад арыштам у іхным доме ў Харбіне, а потым вывезены ў Сібір і частка іх яшчэ ў мінулым годзе працавала ў канцэнтрацыйным лягеры ў лесе ля саме манджурскае граніцы.

Абразкі з**У ІМЯ ХРЫСТА.**

Летам 1944 г. прыпадкам мне давялося стрэнуць на вуліцах Бэрліну душпастыра аднае католіцкае больніцы. Даведаўшыся, што я беларус, ён адразу запрашае мяне ў сваю больніцу, адведаць там аднаго краяна, які чуеца вельмі блага.

Неадкладна карыстаю з запросін і ў азначанай больніцы хутка знаходжу свайго суродзіча з-пад Магілёва ў жалюгодным стане. Каля ложка хворага сядзіць яго жонка і насаткаю выцірае буйныя съёзы.

З цяжкасцю навязваю гутарку і даведваюся, што яму часта бяруць кроў для аналізы, бо мае аж некалькі хваробаў адначасна, а ён уважае быццам крадуць ягоную кроў для фронту. Слоў сучышэння і слухаць ня хоча.

Прыгноблены сумным відовішчам, выходжу на карыдор і там сустракаю дыжурную сястру-манашку, ня помню ўжо якога чыну. Яна добра ведае недавер хворага да больнічнае абслугі і съведамая, што гэта абцяжвае лячэнне. Тлумачу ёй, што такому стану рэчаў няма чаго дзівіцца, бо хворы паходзіць з тae краіны, дзе хлуснія ўжо пануе доўгія гады і дзе людзі былі стрэнулі немцаў, як вызвольнікаў, але вельмі горка ашукалися на іх. Уканцы дадаю:

— Самі-ж бачыце, вось гэтага чалавека ўзялі з Беларусі, як работніка, а тут у лягеры «Остай» трymалі, як няволніка.

— Я разумею, — адказвае сястра ціхім голасам, — яму патрэбны ня пустыя слова суцышэння, а нешта больш.

Развівітваюся з ёю і абяцаю хутка зноў прыйсці адведаць хворага.

Але якое-ж было маё зытзіўленне, калі ў наступным тыдні я проста не пазнаў майго суродзіча. Ён быў жыцьцярадасны і поўны надзеі на хуткае аздараўленне.

— Ойчанька, даражэнні, гэта-ж паверыше, як я памыліўся; тая сястра, на якую я так наракаў, мне дала паўлітра свае крыві... паўлітра крыві! Сама-ж яна ня шмат мае тae крыві, а вось каб выратаваць мне жыцьцё, дала сваю кроў і зусім задарма. Ойча, яшчэ варта жыць, калі ёсьць на съвеце хоць некалькі такіх добрых душ!..

Перад тым, як выйсці з больніцы, знаходжу сястраю і дзякую ёй, але яна перабівае мяне.

ЖЫЩЦЯ

— Ойча, мне падзякі ад людзей ня трэба, бо я, што зрабіла, дык у імя Хрыста зрабіла.

Цаною крыві яна вярнула веру і жыцьцё хвораму і чужому для яе чалавеку.

а. Х. У.

ТАЁМНАЕ ЗДАРЭНЬНЕ.

У Дюнкерку падчас апошняе вайны злажыла жыцьцё шмат жаўнеруў, — яны былі пахаваны недалёка ад руінаў гораду. Між імі знайходзіўся англійскі падафіцэр Тадэй Ватсон. Ягоная 72 гадовая маці хацела перавесьці тлённыя рэшткі сына на бацькаўшчыну, але не магла іх знайсьці ў бязіменных магілах. Гэта зблішвала боль яе матярынскага сэрца але адначасна пубуджала да гарачае малітвы. Аж аднае ночы яна сыніць, што ўвайходзіць праз малую калітку на магільнік, там бачыць доўгія рады дзеравянных крыжоў. Яна затрымоўваеца перад другою магілай скраю і на крыжы зауважвае абрэз свайго сына. Праз колькі дзён паслья гэтага сну маці паехала ў Дюнкерк, адведала магільнік і пастаралася атрымальніці дазвол раскапаць другую магілу ў першым радзе. У магіле ля цела пакойніка маці знашла добра ведамую цыгарнічку сына і некалькі быццам зусім съвежых ягоных фатаграфіяў.

РОЗНЫЯ ДАРОГІ ВЯДУЦЬ ДА БОГА.

Вясною 1942 г. у Наваградку часта заходзіў у царкву савецкі афіцэр і на зыдзіў усіх прысутных, шчыра маліўся. На запытаньне цікавых, адкуль у яго такая моцная вера, гаварыў:

«Багаслоўскіх доказаў існаваньня Бога я ня ведаю, але аб тым, што ёсьць Бог, я пэўны больш, чым тое, што вас перад сабою бачу. А ўпэўніўся я аб гэтым на фінскім фронце. Там нашых жаўнеруў гінула шмат. І калі мой адзьдзел накіраваўся ў атаку, гэта для мяне было быццам прызначаныне на съмерць. Перад выхадам з акопаў я пачаў голасна маліцца, прыпамінаючы даўно не адмаўленую малітву «Ойча наш». Некаторыя з суседзяў пачалі рабіць тое самае, а іншыя съмяяліся. І вось, калі мы вярнуліся з атакі, дык усяго тыя асталіся жывыя, што маліліся, усе іншыя загінулі. Дык ці-ж паслья гэтага я магу ня верыць ў Бога?!»

www.Kamunikat.org